

Petra Huuhilo

NUORTEN KOKEMUKSIA
OSALLISUUDEN
TOTEUTUMISESTA
LASTENKODISSA

Opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

Toukokuu 2012

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU <small>Mikkeli University of Applied Sciences</small>	Opinnäytetyön päivämäärä 25.5.2012				
Tekijä(t) Petra Huuhilo	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, YAMK				
Nimeke Nuorten kokemuksia osallisuuden toteutumisesta lastenkodeissa					
Tiivistelmä Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lapsen osallisuuden toteutumista lastensuojelun sijaishuollon laitoksessa, sijoitettujen ja huostaan otettujen lasten näkökulmasta. Lastensuojelu ja sijaishuolto ovat tutkimuskohteena ajankohtaisia, nuorten kokemuksia lastensuojelun palveluista on Suomessa tutkittu verrattain vähän. Viranomaisten työkäytäntöjä on alettu tarkastella yhä useammin siitä näkökulmasta, miten ne vastaavat Lasten oikeuksien sopimuksessa määritellyjä tavoitteita. Lapsen oikeuksien nostaminen esiin on voimistunut suomalaisessa lastensuojelussa. Lastensuojelun kehittämistyössä lähtökohtana ovatkin entistä useammin lapsen oikeudet ja lapsilähtöisyys Tutkimus toteutettiin haastattelemalla yhdeksää 10–18 -vuotiasta pienryhmäkotiin sijoitettua lasta. Saatu aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Saatujen tulosten pohjalta kehitettiin lastenkodin toimintamalleja ja nostettiin esiin lapsen ääni ja kokemukset osallisuuden toteutumisesta. Tutkimuksen viitekehystenä oli laadullinen ja lapsilähtöinen työote. Tutkimus osoitti, että nuorten mahdollisuudet osallistua päätöksentekoprosessiin vähenevät täysi-ikäisyyttä lähestyessä. He eivät saa tarpeeksi myöskään tietoa omista asioistaan ikätasolleen sopivalla tavalla. Toisaalta nuoremmat lapset eivät kokeneet tarvetta osallistua nykyistä enempää, vaan he olivat tyytyväisiä nykytilanteeseen. Haastellut nuoret kokivat, että heidät kohdattiin aidosti ja että heidän mielipiteistään ja ajatuksistaan oltiin aidosti kiinnostuneita. He kokivat myös voivansa vaikuttaa lastenkodin arkeen. Tutut ja pitkäaikaiset aikuiset nähtiin merkittävänä osana osallisuuden toteutumisessa ja aidossa kohtaamisessa. Noin puolet nuorista mainitsi kaipaavansa enemmän vaikutusmahdollisuuksia, mutta kukaan ei osannut mainita tarkemmin, missä asioissa. Tutkittua tietoa tarvitaan kehittämistyössä ja asiakastyön arjessa. Jos sosiaalityön käytäntöjä tutkivat tai asiakastyötä tekevät eivät lainkaan pysähdy asiakkaiden kokemusten äärelle, voidaan kysyä saammeko riittävästi tietoa työmme vaikutuksista					
Asiasanat (avainsanat) Osallisuus, lapsilähtöisyys, lapsikeskeisyys, lastensuojelu, teemahaastattelu					
Sivumäärä 54	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;">Kieli</td> <td style="width: 33%;">URN</td> </tr> <tr> <td>suomi</td> <td>http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012060611970</td> </tr> </table>	Kieli	URN	suomi	http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012060611970
Kieli	URN				
suomi	http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012060611970				
Huomautus (huomautukset liitteistä)					
Ohjaavan opettajan nimi Päivi Niiranen-Linkama	Opinnäytetyön toimeksiantaja Keravan Palmukoti Oy				

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the master's thesis 25.5.2012
Author(s) Petra Huuhilo	Degree programme and option Degree Programme in Social Work. Development and Management in Health Care and Social Services.	
Name of the master's thesis Youngsters experiences of participation in foster care.		
Abstract <p>The purpose of this research was to examine how the children's participation come true in foster care in the perspective of the children in custody. Child welfare and foster care are topical research subjects. Children's experiences about the services of the child welfare have been researched quite little. Authorities in the activities and work practices begun to view more and more often from the perspective of how they can meet the child's rights as defined in the contract goals. Raising up the child's rights has strengthened in Finnish child welfare. Starting points for the development of child welfare are more often children's rights and child-oriented aspect.</p> <p>This research was made by interviewing nine 10 to 18 –year-old children in foster care. This qualitative study was conducted using theory-driven content analysis. Based on the results the new standards of activity were improved in foster care and the children's voice and experiences about the participation were accentuated. The context of this research was qualitative and child-oriented.</p> <p>The research showed that children's possibilities to participate in decision-making decreased when getting of age 18. They didn't get enough information about their own life regarding to his/her age. Although the younger children didn't feel a need to participate more and they were happy how things were now. The children felt that adults were truly interested in their opinions and feelings and they felt that they could make a difference in foster care. Familiar and safe adults were seen as a significant part of participation. About a half of the children mentioned that they wanted to participate more, but they couldn't mention any specific things.</p> <p>The knowledge of the researches is needed in development work and in the customer work. If the researchers of the social work and people working with the customers do not see the customers' experiences it should be asked that do we get enough information about the consequences of our work?</p>		
Subject headings, (keywords) Participation, child-oriented, child welfare, theme interview		
Pages 54	Language Finnish	URN http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012060611970
Remarks, notes on appendices		
Tutor Päivi Niiranen-Linkama	Master's thesis assigned by Keravan Palmukoti Oy	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	LAPSEN ROOLI SIJAISHUOLLOSSA	4
2.1	Lastensuojelu ja sijaishuolto	4
2.2	Lasten oikeudet lainsäädännössä	6
2.3	Lapsilähtöinen työote	9
2.3.1	Lapsilähtöisyys sijaishuollossa	10
2.3.2	Lapsen kohtaaminen lapsilähtöisen työotteen edellytyksenä	11
3	OSALLISUUDEN MÄÄRITTELYÄ	12
3.1	Lapsen osallisuus lastensuojelussa	14
3.2	Osallisuuden tasot	14
3.3	Osallisuuden merkitys lapsen kehitykselle	17
3.3.1	Aikuinen lapsen osallisuuden mahdollistajana	18
3.3.2	Kohtaamisen merkitys osallisuudessa	19
3.3.3	Osallisuuden esteitä tutkimusten valossa	21
4	LAATUAJATTELU LASTENSUOJELUSSA	24
4.1	Laatu lastensuojelun sijaishuollossa	25
4.1.1	LAITURI - Sijaishuollon valtakunnalliset laatuksiteerit	26
4.1.2	Laatuksiteerit sijaishuollon prosesseissa	27
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
5.1	Tutkimustehtävä	28
5.2	Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu	29
5.3	Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä	30
5.4	Teemahaastattelu	31
5.5	Tutkimuksellisen tiedonkeruun haasteet	33
5.6	Tutkimuksen eettinen näkökohta	34
5.7	Aineiston analyysi ja tutkimuksen luotettavuus	35
6	TUTKIMUSTULOKSET	37
6.1	Vaikutusmahdollisuudet	37
6.2	Osallisuus päätöksenteossa	41
6.3	Mahdollisuus tiedonsaantiin	43
6.4	Mahdollisuus tunteiden ja itsensä ilmaisuun	44

6.5 Osallisuus nuorten käsitteenä.....	47
7 POHDINTAA	47
8 KEHITTÄMISIDEAT	51
LÄHTEET.....	54

LIITTEET

Liite 1	Haastattelulupa vanhemmilta
Liite 2	Teemahaastattelu

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää lapsilähtöisyyttä ja lapsen osallisuutta lastensuojelun sijaishuollon laitoksessa, sijoitettujen ja huostaan otettujen lasten näkökulmasta. Toteutuuko lapsen osallisuus, kuuluuko lapsen ääni arjessa, pääseekö lapsi todella osalliseksi häntä itseään koskevassa päätöksenteossa? Tarkoitus on kehittää toimintamalleja ja uusia työvälineitä lastensuojelulaitoksen arkeen saamieni tutkimustulosten pohjalta sekä nostaa esiin lapsen ääni ja kokemukset osallisuuden toteutumisesta.

Tutkimus on työelämälähtöinen. Keravan Palmukodista nousi toive, että lähtisin tutkimaan lastensuojelutyön sisältöjä ja kehittämään sitä kautta laitoksen työtä ja työn sisältöjä laadullisesta ja lapsilähtöisestä näkökulmasta. Palmukoti on vahvasti lapsilähtöisyyteen panostava yritys ja siksi tilaus kyseiselle aiheelle oli jo olemassa.

Tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka lapset kokevat osallisuutensa lastenkodin arjessa ja annetaanko heille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa sekä onko heillä mahdollisuus olla osallistumatta. Jos lapsi ei halua käyttää osallistumisoikeuttaan, kuka silloin tekee päätökset lapsen puolesta. Kerrotaanko lapsille häntä itseään koskevista asioista ikätasolle sopivalla tavalla ja saako lapsi osallistua itse päätöksentekoprosessiin. Aikuiset määrittelevät helposti osallisuuden tiettyjen kriteereiden mukaan. Herää silti kysymys, kohtaako aikuisen määritelmä osallisuudesta lapsen näkemyksen? Onko osallistumattomuus tai haluttomuus vastata aikuisen esittämiin kysymyksiin osallisuutta? Kuinka aikuinen voi varmistaa sen, että lapsi on tietoinen häntä itseään koskevista asioista?

Lapsen oikeuksien nostaminen esiin on voimistunut myös suomalaisessa lastensuojelussa. Vuosia jatkuneen keskustelun jälkeen Suomeen perustettiin lapsiasiavaltuutetun toimi syksyllä 2005. Viranomaisten toimintaa ja työkäytäntöjä on alettu tarkastella yhä useammin siitä näkökulmasta, miten ne vastaavat Lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltyjä tavoitteita. Lastensuojelun kehittämistyössä lähtökohtana ovat entistä useammin lapsen oikeudet, ja lastensuojelussa toimivat järjestöt ovat vahvistaneet oikeusnäkökulmaa omassa toiminnassaan. Konkreettinen esimerkki tästä on Pelastakaa Lapset ry., joka on perustanut erityisen lapsen oikeuksien asiantuntijan toimen edistämään näiden oikeuksien toteutumista. (Oranen 2008, 14.)

Olen valinnut tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa sosiaalityöiden alueella annetaan sijaa myös tutkimuskohteena olevien henkilöiden omille tulkinnoille. Tutkimuksen analyysivaiheessa kvalitatiivinen aineisto on taas hyödyllinen mielekkäiden tulkintojen tekemisessä. (Tilastokeskus 2012.) Tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla. Saadut vastaukset analysoitiin teorialähtöisesti peilaamalla niitä tutkimuksen tavoitteisiin ja lastensuojelutyön tutkimustietoon sekä valtakunnallisiin sijaishuollon laatuksiteereihin. Tutkimuksen viitekehysenä oli laadullinen ja lapsilähtöinen työote.

Lastensuojelu ja sijaishuolto ovat tutkimuskohteena ajankohtaisia. Usein tutkimuksen ajankohtaisuutta ja tarpeellisuutta perustellaan tutkittavan asian yleisyydellä tai kasvulla ja sillä, että se koskettaa yhteiskuntaa tai ihmisiä laajasti. Lastensuojelulaitoksien käytänteitä ja lasten osallisuutta niiden arjessa käsittelevien tutkimusten tarpeellisuutta voidaan perustella sillä, että sijoitukset kodin ulkopuolelle ovat jatkuvasti kasvussa ja toisaalta sillä, että mikä tahansa osuus yhteiskunnan lapsista ja nuorista kasvaa lastensuojelulaitoksissa, on niiden toiminnan kriittinen ja kehittämistyötä palveleva tarkastelu tärkeää. (Reinikainen 2009, 1.) Myös lasten aseman määrittely on ollut sosiaalityössä ajankohtainen aihe. Lasten omat mielipiteet ja kokemukset ovat tulleet kiinnostuksen kohteiksi ja tärkeäksi tiedoksi aikuisasiantuntijoiden tuottaman tiedon rinnalle. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 22.) Nuorten kokemuksia lastensuojelun palveluista on Suomessa kuitenkin tutkittu verrattain vähän. Tutkittua tietoa tarvitaan kehittämistyössä ja asiakastyön arjessa. Jos sosiaalityön käytäntöjä tutkivat tai asiakastyötä tekevät eivät lainkaan pysähdy asiakkaiden kokemusten äärelle, voidaan kysyä saammeko riittävästi tietoa työmme vaikutuksista. (Ylönen 2009, 8.)

Lapsilähtöisten pohdintojen herääminen on synnyttänyt lapsuustutkijoiden keskuudessa kysymyksen siitä, kuinka lapsuus ja lasten todellisuus voitaisiin tehdä näkyviksi heidän omasta näkökulmastaan käsin. Sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisessa tutkimuksessa lapsuus on alettu nähdä yhteiskunnan rakenteellisena osana ja lapset sosiaalisina toimijoina, tahtovina ja tuntevina yksilöinä. Samalla on hylätty käsitys lapsesta avuttomana, keskeneräisenä vastaanottajana, ei vielä aikuisena. Uusi lapsuuskäsitys on tuonut uudenlaisen haasteen lasten kanssa toimijoille, mitä lapsilähtöisyys ja lapsen osallisuus lastensuojelussa voisi olla? (Väliavaara 2004, 11.)

Orasen (2008, 3) mukaan lasten ja nuorten pitäisi saada osallistua niiden asioiden käsittelyyn, jotka koskevat heitä. Tämän pitäisi tarkoittaa myös lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria. Miten hyvin edustuksellinen osallistuminen tavoittaa heidät? Miten kuormittavissa oloissa elävät lapset ja nuoret tulevat edustetuiksi esimerkiksi lapsi- ja nuorisoparlamenteissa? Lastensuojelun suunnitelmallinen kehittäminen kunnissa on selvästi harvinaisempaa kuin yleisten lapsipoliittisten ohjelmien tekeminen.

Lapset ovat asiantuntijoita lasten elämään ja arkeen liittyvissä asioissa. Tästä syystä heidät pitää ottaa mukaan silloin, kun lastensuojelussa suunnitellaan, kehitetään, toteutetaan ja arvioidaan lapsille suunnattuja tai lasten elämään vaikuttavia palveluja. (Lastensuojelun käsikirja.) Uudessa lastensuojelulaissa asetetaan monensuuntaisia haasteita lastensuojelupalvelujen laadulle. Laissa säädetään melko yksityiskohtaisesti muun muassa kunnan lastensuojelutyön menetelmistä ja työprosesseista. Myös lapsikeskeisyys nojaa nykyiseen lastensuojelulakiin. (Ervast & Tulensalo 2006, 25.) Uuden lastensuojelulain tavoitteena on turvata, että lapsen ja hänen perheensä ongelmat havaitaan ja niihin puututaan entistä varhaisemmin ja että lapsi ja hänen perheensä saavat tarvitsemansa tuen ja palvelut oikea-aikaisesti. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on lain mukaan ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lasta on myös kuultava asioidensa hoidossa. (Holma 2009, 10.) Osallistumisen ja kuulemisen mahdollisuuksien ja edellytysten luominen on aikuisten velvollisuus. Kun lapset ovat mukana asiantuntijoina kehittämisen ja arvioinnin prosesseissa, heidän mukanaolon vaikutukset ovat usein epäsuoria ja voivat tulla näkyviin vasta pitkän ajan kuluttua. Aikuisten tehtävänä on antaa välitöntä palautetta lasten mukanaolon merkityksestä ja tätä kautta vahvistaa lasten kokemusta osallisuudesta. (Lastensuojelun käsikirja.)

Lapsilla on oikeus suojeluun ja huolenpitoon. Lasten suojelun rinnalla lapsella on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan myös oikeus osallisuuteen ja osallisuuteen yhteiskunnallisista voimavaroista. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.) Suojelun rinnalla lastensuojelun käytänteissä on siten kiinnitettävä huomiota myös lapsen osallisuuteen (Ervast & Tulensalo 2006, 25).

2 LAPSEN ROOLI SIJAISHUOLLOSSA

2.1 Lastensuojelu ja sijaishuolto

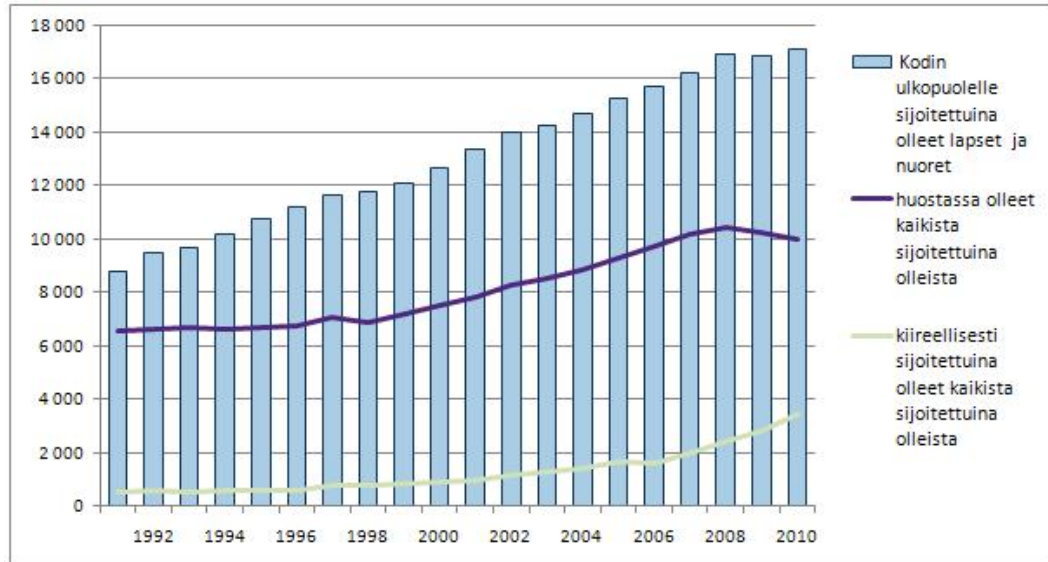
Lastensuojelu on osa yksilö- ja perhekeskeistä sosiaalityötä, jossa työskentelyn keskiössä ovat erityisesti lapsi ja hänen perheensä. Työskentely voi tarkoittaa ennaltaehkäisevää työtä tai kuntouttavaa työtä. (Ukkola 2007, 6.) Lastensuojelulain (683/1983) mukaan lastensuojeluun liittyy avohuollon tukitoimet, huostaanotto, sijaishuolto sekä jälkihuolto. Lastensuojelulain 12 §:n mukaan sosiaalilautakunnan on ryhdyttävä avohuollon tukitoimenpiteisiin, mikäli lapsen kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Lastensuojelulain mukaiset avohuollon tukitoimenpiteet ovat ensisijaisia lapsen huostaanottoon nähden, jos ne vain ovat riittäviä ja tarkoituksenmukaisia turvaamaan lapsen kasvua ja kehitystä. Avohuollon tukitoimia pyritään järjestämään perheiden tarpeiden mukaan. Siihen voi kuulua esimerkiksi tukihenkilön tai tukiperheen saaminen. Perheen avuksi voidaan hankkia myös erilaisia palveluja ja neuvontaa. Lastensuojelu muodostaa prosessin, joka voidaan osoittaa alkavaksi ja päättyväksi ja jonka toteutukseen sisältyy erilaisia toimintoja ja toimijoita. (Arponen 2005, 167.)

Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83§:ssä tarkoitetun väliaikaismäärityksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 417/2007, 49§.) Sosiaalityön velvollisuutena on ottaa lapsi huostaan, mikäli lain (LSL 683/1983) määrittämät ehdot huostaanotolle täyttyvät. Huostaanottoon ryhdytään, jos kodin olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä, avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia ja huostaanotto on lapsen edun mukaista. Lastensuojelun tehtävänä on edistää lapsen ja nuoren kasvuoloja sekä hyvinvoinnin kehittymistä. Huostaanotto on lastensuojelun tukitoimien viimesijainen keino, johon lastensuojelulaki velvoittaa, jos lapsi on vakavassa vaarassa. (Taskinen & Törrönen 2004, 14–15.)

THL:n tilastojen (Lastensuojelu 2006) mukaan laitoshoido on yleisin sijaishuollon muoto. Sijaishuollolle on ominaista lasten arjen mahdollistaminen niin, että se on hä-

nen kehitykselleen suotuista. Huostaanotto päättyy viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. Kunnan sosiaalityön velvollisuutena on tukea lasta tämän jälkeenkin siihen asti, kun nuori täyttää 21 vuotta. Tätä kutsutaan jälkihuolloksi.

Vuoden 2010 aikana oli huostassa 10 003 lasta. (TAULUKKO 1.) Kiireellisesti sijoitettiin 3 432 lasta. Huostassa olleiden lasten määrä väheni edellisvuodesta runsaat 2 prosenttia, mutta kiireellisesti sijoitettuja oli 21 prosenttia enemmän. Kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuoden aikana sijoitettuna 17 064 lasta ja nuorta. Edellisestä vuodesta sijoitettuna olleiden määrä kasvoi reilun prosentin verran. Vuonna 2009 sijoitettujen lasten ja nuorten kokonaismäärä laski ensimmäisen kerran vuoden 1991 jälkeen, jolloin valtakunnallinen, vuosittainen lastensuojelutietojen keruu aloitettiin. Puolet huostassa olleista lapsista on sijoitettu perheisiin, joista sukulais- tai läheisperheiden osuus on noin 11 prosenttia. Lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli yhteensä yli 78 500 lasta ja nuorta. Tämä on 11 prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. (THL 2009.)

TAULUKKO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991–2010 (THL 2009)

Usein ajatellaan, että sijoitus yksin on riittävä keino lapsen tilanteen korjaamiseksi (Bäck-Kiianmaa, 2004). Sijoitus ei kuitenkaan aina välttämättä suju odotuksien mukaisesti. Etenkin sijoituksen alkuvaiheessa voi esiintyä ongelmia ennen kuin lapsen elämäntilanne vakiintuu sijoituspaikassa. Sen vuoksi sijaishuollon toteutumista ja laa-

tua tulee arvioida tasaisin väliajoin. Arvioinnin lisäksi etenkin sijaisperheet kaipaavat usein sosiaalityöntekijän tukea lapsen hoitoon ja kasvatukseen liittyvissä asioissa. Arvioinnista vastaavat sijoittavan kunnan ja sijoituskunnan sosiaalityöntekijät sekä lääninhallitukset. (Taskinen 2007, 76.) Käytännössä ensisijaisesti sosiaalityöntekijän tehtävänä on seurata ja arvioida näiden asioiden toteutumista sijaishuollossa. (Ukkola 2007, 7–8).

Sijaishuolto on lastensuojelupalveluista kustannuksiltaan ja työmäärältään vaativin tehtävä. Erityisesti 1990-luvulla laman seurauksena lisääntyneet lastensuojelutarpeet ja niistä seuranneet huostaanotot ovat nostaneet kuntien lastensuojelumenoja. Kunnat ovat laman aikana lakkauttaneet omia toimijoitaan, mukaan lukien lastensuojelulaitoksia, on lapset sijoitettu joko perhehoitoon tai yksityisiin perhekoteihin ja lastensuojelulaitoksiin, joita on perustettu huomattava määrä viime vuosina. (Arponen 2005, 168.) Keskeistä sijaishuoltopaikkaa valittaessa on se sijaishuollon vaihtoehto, joka on lapsen ja nuoren edun, yksilöllisten tarpeiden ja lapsen kehityksen kannalta paras vaihtoehto (Saastamoinen 2008, 27–30).

2.2 Lasten oikeudet lainsäädännössä

Monet lait ja sopimukset velvoittavat viranomaiset ja palvelujen järjestäjät kuulemaan lapsia ja nuoria sekä mahdollistamaan heidän osallisuutensa niin itseään koskevissa asioissa kuin suunnittelussa ja päätöksenteossa. Lainsäädännön perusteella lasten ja nuorten tulisi saada olla mukana rakentamassa, kehittämässä ja arvioimassa myös heille tarkoitettuja palveluja. (Oranen 2007, 4.)

Lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Lapsen oikeuksien sopimus.)

Lapsella on, hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla, oikeus saada tietoa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa ja esittää oma mielipiteensä. Lastensuojelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin. (Lastensuojelulaki 5§.)

Kehitettäessä lastensuojelupalveluita on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin (Lastensuojelulaki 8§).

Perustuslakimme kuudennessa pykälässä todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Myös kuntalainsäädäntö, nuorisolaki ja lastensuojelulaki määrittelevät lasten ja nuorten oikeuden osallisuuteen ja velvoittavat lasten ja nuorten kuulemiseen. (Oranen 2008.) Uudessa lastensuojelulaissa, joka tuli voimaan 1.1.2008, on korostettu lapsen osallisuutta entisestään, lapsen mielipide on selvitettävä iästä riippumatta. "Lapsella on oikeus osallistumiseen, oikeus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Lapsella on myös oikeus saada tietoa häntä itseään koskevista asioista ja vaikuttaa niihin". (Taskinen 2007, 8, LSL 417/2007, 5 §.) Aikaisemmassa lastensuojelulaissa tätä ei ollut kirjattu yhtä selkeäksi periaatteeksi. Lisäksi aiemmasta laista puuttuu lapsen oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista, joka on yksi osallistumisen ulottuvuus lastensuojeluasioissa. Uudessa laissa lapsen mielipiteen selvittäminen koskee selkeämmin myös lastensuojelun toimenpiteiden toteuttamista, ei pelkästään päätösten tekoa lastensuojeluasioissa. Laissa painotetaan siis lapsen mukaan ottamista lastensuojeluasiaan entistä painokkaammin, sen joka tasolla. (Ukkola 2007, 9.)

Lapsen oikeus osallisuuteen on yksi tärkeimmistä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteista. Kuulluksi tuleminen on osa perustavanlaatuaista ihmisoikeutta. Näin ollen kaikilla ihmisillä, myös lapsilla, on oikeus tulla kuulluksi. (Lansdown 2001, 7.) On tärkeää, että lasta kuullaan häntä koskevissa päätöksentekotilanteissa, mutta osallisuuden toteutumiseen ei riitä pelkkä lapsen mielipiteiden selvittäminen. Suomen lapsiasiavaltuutetun tiedotteessa (9/2009) painotetaan pienen lapsen osallisuuden tarkoitavan sitä, että lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi jokapäiväisissä leikeissä ja toimissa. Jotta lapsen oikeus osallisuuteen toteutuisi, on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen pohjalta rakennettu monia kasvatustyötä ohjaavia asiakirjoja, kuten esimerkiksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Vasu). Suomessa lasten osallisuuden toteutuminen on tällä tavoin tuotu käytännön tasolle, josta sitä on helpompi ottaa mukaan lapsen arjen toimintoihin. Jones (2004, 129) muistuttaa, että sellaiset rakenteet, jotka mahdollisesti rajoittavat lasten osallistumista, on muutettava sellaisiksi, että osallistuminen on mahdollista ja merkityksellistä. On myös tärkeää hahmottaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat lapsen oikeutena osallisuuteen eikä niinkään pakkona. Lapselta ei näin ollen viedä lapsuutta ja anneta hänelle liikaa vastuuta pää-

töksentekotilanteissa, vaan hänelle annetaan oikeus osallisuuteensa ikään ja kehitystasoonsa nähden. (Lansdown 2001, 8.)

2.3 Perhekeskeinen työskentelytapa lastensuojelussa

Lastensuojelun toimintaa on aina säädelty lailla. Lakisidonnaisuudestaan huolimatta se on eri aikoina elänyt erilaisissa suhteissa lakiin ja säädöksiin, joskus side on ollut löysempi, joskus tiukempi riippuen kulloisestakin yhteiskunnallisesta ilmapiiristä ja ajan hengestä. 1990-luvulla alettiin puhua lastensuojelutyön ja sosiaalityön oikeudellistumisesta eli juridisoitumisesta. Muun muassa huostaanoton tarvetta alettiin perustella aiempaa tarkemmin ja yksityiskohtaisemmin. Kun asiakkaan oikeuksia rajoitettiin, hänelle täytyi yhä määrätietoisemmin tehdä selkoa oikeusturvasta ja muutoksenhakumahdollisuuksista. Asiakkaan kuuleminen ja muut ns. muutoseikat muuttuivat yhä tärkeämmiksi asioiksi päätöksentekoprosesseissa. (Sinko 2004, 7.) Ymmärrys lapsesta on siis muuttunut paljon historian aikana ja lapsen omaa kokemusta pidetään nykyään merkityksellisenä. Kun lapsi on alettu nähdä aktiivisena toimijana ja osallisena, on sen myötä alettu kehittää sosiaalityöhön omia menetelmiä ja välineitä lapsen kohtaamiseen. (Ervast & Tulensalo 2006, 119.)

Lastensuojelussa perinteinen työskentelytapa on ollut kerätä aikuisilta tietoa lapsen tilanteesta. Suomessa on pitkään ollut perhekeskeisen sosiaalityön työote, jossa työtä on tehty pääasiallisesti aikuisen kautta. Lapset ovat saattaneet olla läsnä tilanteissa, mutta eivät tasavertaisina osallistujina. (Bäck-Kiiänmaa 2004, 6.) Vanhempien saaman tuen on ajateltu välittyvän automaattisesti lapsille, lapsen jäädessä käytännössä sivurooliin. Työskentely on painottunut vanhempien ongelmien kartoittamiseen ja heidän auttamiseensa, mutta välttämällä vaikeista asioista puhumista lasten kuullen tai puhumalla liian aikuislähtöisesti, on lapsen paha olo jäänyt käsittelemättä. Näin ollen lapsella ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä. (Välivaara 2004, 8–10.) 90-luvun laman jälkimainingeissa aktivoitunut suuri yhteiskunnallinen huoli lasten asemasta ja ilmassa olevista pahoinvoinnin merkeistä on vaatinut yhteiskunnan huomiota. Pahoinvointikeskustelu on synnyttänyt uudenlaista tilausta lasten suojelulle. Aikuisten vastuuta ja tiukempaa kontrollia peräänkuuluttaessaan pahoinvointikeskustelun voi otaksua toimivan myös jännitteisessä suhteessa lapsilähtöisyyteen. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5.)

Perhe- ja lapsikeskeisten näkökulmien välille saattaa usein syntyä jännitteitä ja nämä periaatteet on joskus nähty vastakkaisina tai toisensa poissulkevinä. Siksi tarvitaan käsitteiden tarkempaa määrittelyä erityisesti lastensuojelun kontekstissa. Lapsikeskeisyydessä ei ole kyse vanhempien tai muiden perheenjäsenten sivuuttamisesta, vaikka lapsi asetetaan keskiöön. Tasapainon löytäminen lapsen erillisyyden ja perheen kokonaistilanteen huomioimisen välillä on vaativaa. (Ervast & Tulensalon 2006, 14.)

Kiinnostus lapsinäkökulmaan ei ole vain sosiaalityötä koskeva asia. Juuret ovat laajemmassa kulttuurisessa ilmiössä, yksilöllistymisen prosessissa, jossa myös lapset ovat saaneet yksilöllisiä ja viiteryhmäänsä liittyviä oikeuksia. Lasten yksilöllistymisprosessin virstanpylväinä ja vauhdittajina mainitaan usein ainakin seuraavat seikat:

- 1) lapsuuden keksiminen erityisenä kasvun ja oppimisen elämänvaiheena (keskiajan lopulla)
- 2) 1800-luvulta alkanut lapsitieteiden ja lapsiammattilaisten määrän kasvu
- 3) lapsen oikeuksien institutionalisoituminen, jonka keskeisinä merkkipaaluina ovat lapsen subjektiivutta ja oikeuksia alleviivaavat YK:n lapsen oikeuksien sopimus (1989, jonka Suomi ratifioi 1991) ja meillä tässä hengessä 1980-luvulta alkaen uusittu lapsilainsäädäntö
- 4) yhteiskuntatieteellinen lapsuustutkimus, joka kahden viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana on ollut painokkaasti edistämässä lasten havaitsemisen, kokemusten, tiedon ja arjen esiin tuomista. (Forsberg, Ritola-Koskinen & Törrönen 2006, 6.)

2.3 Lapsilähtöinen työote

Lapsilähtöisyyttä voidaan määritellä monella tavalla, mutta yleisesti ottaen sillä tarkoitetaan lapsen kokemusmaailmasta ja tarpeista lähtevää ja niihin vastaamaan pyrkivää ajattelu- ja työskentelytapaa. Ervast ja Tulensalo (2006, 26–27) määrittävät lapsilähtöisyyden sekä kokonaisvaltaiseksi työtä ohjaavaksi periaatteeksi ja asenteeksi että lapsen keskiössä pitäviksi toimintatavoiksi. Yleisesti ajatellaan, että lapsi on nähtävä paitsi osana perhettään myös vanhemmistaan erillisenä yksilönä omine tarpeineen, tietoineen, taitoineen ja tunteineen. Lapsilähtöisyys on laaja käsite, ja sen toteuttamisen muodot ovat riippuvaisia kontekstista. Institutionaalisissa kohtaamistilanteissa on merkityksellistä, miten lapsi voi osallistua, mitä hän kertoo ja miten hänen puheensa tulee kuulluksi. Niin lapset kuin aikuisetkin muodostavat puhuja-asemansa suhteessa

instituution kontekstiin ja tehtävään. Onkin hedelmällistä kysyä, miten lapsilähtöisyys realisoituu kussakin tilanteessa ja millaista lapsilähtöisyyttä erilaiset institutionaaliset tehtävät ja niiden toteuttamistavat mahdollistavat. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 22.)

Lapsilähtöisyyteen sisältyy yksilöllisten tarpeiden mukainen hoito sekä kasvatus ja kuntoutus, joka sisältää myös jokapäiväiseen elämään kuuluvia harrastusmahdollisuuksia ja yhdessäoloa tovereiden kanssa, niin että lapselle syntyy eheä kuva elämästään. Lapsi ja nuori ovat aidosti mukana omassa prosessissaan. Yksilöllisten tarpeiden mukainen toiminta sisältää kuitenkin myös oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden periaatteiden toteutumisen kasvuyhteisössä. (Holma 2009 ,32.)

Lapsilähtöisyys, tai rinnakkaiskäsite lapsikeskeisyys, on sosiaalityössä periaatteena melko uusi ja sitä on määritelty liian vähän. Lapsikeskeisyys ei tarkoita pelkästään lapsimyönteisyyttä, vaan se on myös konkreettisia valintoja työprosessien tasolla ja asiakkaiden kohtaamisissa. Lapsen osallisuus ja työkäytäntöjen muuttaminen lapsen osallisuuden ja toimijuuden huomioonottavaksi, ei myöskään tarkoita lapsen riippuvuuden, huolenpidon ja suojelutarpeen ohittamista tai lapsen näkemistä vanhemmistaan irrallisena. Lapsikeskeisyys tulisi nähdä kokonaisvaltaiseksi työtä ohjaavaksi periaatteeksi, ideologiaksi ja asenteeksi. (Ervast & Tulensalo 2006, 26.)

2.3.1 Lapsilähtöisyys sijaishuollossa

Lapsilähtöisyys kuuluu lastensuojelun työtapojen julkilausuttuihin periaatteisiin. Periaatteesta käytäntöön voi olla kuitenkin pitkä matka. Lastensuojelutyössä on toistuvasti jouduttu toteamaan, että matka on vasta alussa ja sillä kohdataan hidasteita. Vaikuttaa siltä, että aikuiskeskeisessä yhteiskunnassamme lapsilähtöisyys jos jokin on periaate, joka ei toteudu helposti, vaan vaatii paitsi tietoista oman toiminnan ja sen taustalla olevan lapsikäsitteksen pohtimista myös aikaa asettua lapsen rinnalle, tutustua lapsen todellisuuteen. Onko meillä siihen aikaa? Lisäksi vaikuttaa siltä, että lapsilähtöisyys ymmärretään sekä käsitteenä että toimintana monella tavalla ja eri ympäristöissä ja työtavoissa se myös tarkoittaa eri asioita. Jotkut saattavat kysyä, miksi työskentelyn pitäisi olla lapsilähtöistä. (Reinikainen 2007, 11.)

Lastensuojelutyöllä on pitkät perinteet ja työtä on tehty vaihtelevasti vuosien saatossa. Työskentelytavat ovat muuttuneet yhteiskunnan kehityksen, ideologioiden ja arvojen mukana. Asiakastyön vaativuuden lisääntyminen ja asiakasmäärien kasvu ovat omalta osaltaan vaikuttaneet siihen, että työtavoissa on sekä tapahtunut että on edelleen tapahtumassa muutoksia. (Kivistö 2006, 4.) Lastensuojelun alueella onkin tehty paljon kehittämistyötä, koska lapsilähtöiseen työskentelyyn ei ole olemassa paljoa työvälineitä. Tutkimustietoa on ollut vähän kehittämistyön perustaksi, mutta tältä osin tilanne on parantunut viime vuosina. (Ukkola 2007, 16.)

Sijaishuollon lapsikeskeisyydelle on kuitenkin myös uhkia. Niitä voivat olla esimerkiksi kustannuskeskeisyys tai aikuiskeskeisyys. Rakenteelliset tai toiminnalliset muutokset eivät useinkaan heijastu tutkittuun tietoon siitä, miten erilaiset lastensuojelutoimenpiteet ovat todella vaikuttaneet lapsen elämään ja tulevaisuuteen. (Niemelä 2005, 73.) Reinikainen (2007, 121) on tarkastellut tutkimuksessaan läheisneuvonpitoa lapsinäkökulmasta. Hän toteaa tutkimuksensa yhteenvedossa, miten lapsilähtöisyyden toteutumiseen ei riitä, että sille on luotu edellytykset prosessin rakenteessa. Lapsilähtöisen rakenteen lisäksi se edellyttää kaikilta prosessiin osallistuvilta aikuisilta, niin viranomaisilta kuin läheisiltä, lapsilähtöistä asennetta ja toimintaa – halua ja kykyä luoda yhteys lapseen. Hän toteaa yhden keskeisistä uhista lapsilähtöisyydelle olevan se, jos lapsen tai nuoren tilanteeseen kantaa ottavalla työntekijällä ei ole muodostunut lapsen tai nuoren kanssa henkilökohtaista, dialogista, molemminpuoliseen luottamukseen ja arvostukseen perustuvaa suhdetta.

2.3.2 Lapsen kohtaaminen lapsilähtöisen työtöteen edellytyksenä

Lapset tai nuoret eivät ole aina valmiita puhumaan silloin, kun aika on siihen aikuisten puolesta järjestetty. Lapsi tarvitsee myös aikaa sekä riittävän luottamuksellisen suhteen aikuiseen pystyäkseen ilmaisemaan omia tarpeitaan. (Ylönen 2009, 118–119.) Ihmiselle on elintärkeää, että hän pystyy viestimään asioita toisille ja hänet otetaan vakavasti. Oleellista on saada tilaisuuksia kertoa ajatuksistaan, huomata tulevansa kuulluksi, kuulla toista, keskustella ja pohtia sekä tulla ymmärretyksi. Myös lapsella tulee olla tilaisuuksia esittää ehdotuksia, jotka otetaan vakavasti. Myös hänellä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, olla aidosti osallinen. Lasten kyselevä asenne tyrehtyy, jos aikuinen esittää jatkuvasti kysymyksiä eikä anna tilaa lasten omille ajatuksille ja aloitteille. (Karlsson 2005, 14.)

Hällman, Nousiainen ja Saurama (2006) pohtivat, kuinka “aikuiskeskeisessä maailmanmenossamme lapsen kuunteleminen häntä itseäänkin koskeissa asioissa usein unohtuu”, myös lastensuojelutyössä perheen aikuisten on lapsia helpompaa saada äänensä kuuluviin. Lastensuojelutyössä lasten auttamiseen on pyritty pääasiassa keskustelemalla vanhempien kanssa ja ohjaamalla heitä esimerkiksi kuntoutukseen. Ajatuksena on, että kun vanhemmat alkavat voida paremmin, heidän vanhemmuutensa vahvistuu, jolloin lapsetkin alkavat voida paremmin. Vanhempien kanssa työskentely on kuitenkin usein tarkoittanut sitä, että lapsen huolet ja toiveet eivät tule esiin. (Reinikainen 2007, 14.) Dolto&Ruffo (2010, 18) toteavat, että päästäkseen eteenpäin, lapsella tulee olla tarina jonkun kanssa. Hänen pitää tulla tärkeäksi jollekulle, pitää olla merkityksellinen suhde, todellinen vuorovaikutus. On yhä enemmän lapsia, jotka tulevat ulos instituutiosta ilman, että he ovat olleet tärkeitä kenellekään.

Kun tavoitellaan lasten ääntä ja näkökulmaa, joutuu väistämättä pohtimaan mitä erityistä lapsilta saatuun tietoon ja tiedontuottamiseen tapoihin liittyy. Vaikka uusi lapsuustutkimus korostaakin lasten tasavertaista asemaa suhteessa aikuisiin, lapset eivät ole samanlaisia kuin aikuiset, varsinkin mitä pienemmästä lapsesta on kyse. (Helavirta 2005, 94.) Lapsitutkimuksissa ja lasten kanssa työskentelyssä on vastaan tullut lasten ”muistamattomuus”, jonka merkitystä on monissa tutkimuksissa pohdittu (esim. Ritala-Koskinen 2001). Yksi tapa tulkita lasten muistamattomuutta on nähdä se haluksi unohtaa ahdistavia kokemuksia. Toisaalta lapset eivät aina selvästikään muista tapahtumia tai asia ei heidän kokemuksissa ole kovin ihmeellinen, toisin sanoen heillä ei ole mitään sanottavaa asiasta. Lasten muistamattomuus voi johtua myös siitä, että lapset eivät ole tottuneet siihen, että heidän mielipiteitään yleensäkin kuullaan tai että niille annetaan kovin suurta painoarvoa. (Ritala-Koskinen 2001, 110–112.)

3 OSALLISUUDEN MÄÄRITTELYÄ

Osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista. Osallisuuden rakentuminen on vastavuoroista toimintaa, joka edellyttää yhteisöltä jäsentensä huomioonottamista ja jäseniltä aktiivista mukaan tuleamista. Lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta osallisuudessa kyse on lapsikansalaisten ja aikuisten julkisen vallan yhteisöjen välisistä suhteista ja erityisesti lasten mahdollisuuksista vaikuttaa näiden

yhteisöjen toimintaan. Vastavuoroisuus on tässäkin suhteessa olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. (Oranen 2007, 5.)

Piironen (2007, 7) mukaan osallisuus toteutuu ryhmässä ja yksin ei kukaan voi olla osallinen. Ryhmään kuulumisen tunne onkin usein lapsille hyvin tärkeää. Lapsi saa osallisuuden kokemuksen siitä tunteesta, että hänen kuulumisellaan tiettyyn ryhmään tai yhteisöön on merkitystä. Samalla ryhmään kuulumisen tunne vahvistaa myös lapsen minäkuva. Tämä vahvistaa lapsen käsitystä siitä, että hänen omat henkilökohtaiset ajatuksensa ovat arvokkaita. Gretscher (2002, 50) määrittelee tämän tunteen voimaantumisenä tai valtaistumisena. Myös hänen mukaansa osallisuuden toteutuminen luo tunteen siitä, että yksilön, tässä tapauksessa lapsen, ajatuksilla on merkitystä. Tämä vahvistaa lapsen tunnetta osallisuudesta. Myös Stenvall ja Seppälä (2008) sekä Stenius ja Karlsson (2005) peräänkuuluttavat osallisuuden määrittelyä henkilökohtaisen tunteen kautta. Lapsi voi tuntea kuuluvansa esimerkiksi päiväkodin yhteisöön silloin, kun hän saa osallistua omien kykyjensä ja halujensa mukaan. Tällöin lapsi tulee todella kuulluksi, hänen vaikutusmahdollisuuksiaan tuetaan ja hänellä on edellytyksiä olla mukana luomassa uusia toimintakäytäntöjä päiväkodin arkeen. Näin ollen osallisuus näkyy konkreettisina tekoina ja yleisesti ottaen tapana toimia toisten kanssa.

Orasen (2007, 5) mukaan osallisuus on vastavuoroista toimintaa. Edellytyksenä on jäsenten vastaanottaminen yhteisöön ja jäsenen aktiivista mukaan tuloa. Thomas (2002) puolestaan on määritellyt osallisuuden ulottuvuuksia seuraavasti: 1) mahdollisuus valita osallistuminen tai osallistumattomuus, 2) mahdollisuus saada tietoa, 3) mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, 4) mahdollisuus ilmaista itseään, 5) mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen, 6) mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin.

Osallistuminen ja osallisuus tarkoittavat hieman eri asioita. Osallistuminen tarkoittaa sitä, että ollaan mukana jossain tilanteessa, joka on usein toisten ihmisten järjestämä ja johon ei ole itse vaikuttanut millään tavalla. Osallisuus taas tarkoittaa sitä, että itse sitoutuu johonkin toimintaan ja haluaa vaikuttaa asioiden kulkuun sekä ottaa vastuun myös seurauksista. Osallisuus tarkoittaa omaa kokemusta päättämisestä ja asioihin vaikuttamisesta sekä kokemuksen myötä syntyvää sitoutumista. (Piironen 2007, 5.)

3.1 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Lapsen oikeus osallisuuteen on yksi tärkeimmistä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteista. Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vastavuoroisuus on olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus usein konkretisoituu. (Lastensuojelun käsikirja.) On tärkeää hahmottaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat lapsen oikeutena osallisuuteen eikä niinkään pakkona. Lapselta ei näin ollen viedä lapsuutta ja anneta hänelle liikaa vastuuta päätöksentekotilanteissa, vaan hänelle annetaan oikeus osallisuuteensa ikään ja kehitystasoon nähden. (Latvala & Korppi 2010, 9.)

Piironen (2007, 6) toteaa, että lasten osallisuus ei tarkoita päätösvallan ja liian suuren vastuun siirtämistä lapsille, vaan kasvatuksellinen vastuu toiminnasta säilyy aina aikuisella. Aikuisen tehtävänä on määritellä rajat ja arvioida lasten kehitystason mukaisesti, millaiseen vastuunkantoon he pystyvät. Mitä nuorempana lapsi saa omalle kehitystasolleen sopivaa vastuuta, sitä helpompi hänen on myöhemmässä elämässään osallistua ja vaikuttaa. Piironen toteaa myös, kuinka aikuiskeskeneen kehittämis- ja suunnittelutoiminta on lasten osallistumisen merkittävin hidaste ja joskus jopa este.

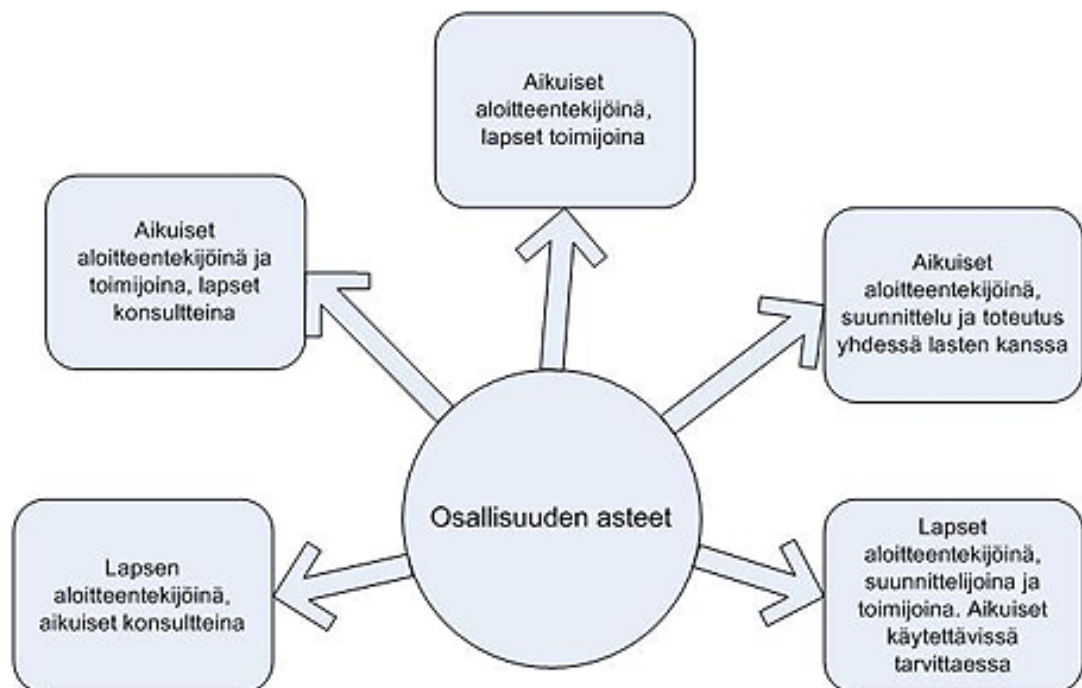
Stenius ja Karlsson (2005, 8) peräänkuuluttavat osallisuuden määrittelyä lapsen henkilökohtaisen tunteen kautta. Lapsi voi tuntea kuuluvansa yhteisöön silloin, kun hän saa osallistua omien kykyjensä ja halujensa mukaan. Tällöin lapsi tulee todella kuuluksi, hänen vaikutusmahdollisuuksiaan tuetaan ja hänellä on edellytyksiä olla mukana luomassa uusia toimintakäytäntöjä arkeen. Näin ollen osallisuus näkyy konkreettisina tekoina ja yleisesti ottaen tapana toimia toisten kanssa.

3.2 Osallisuuden tasot

Osallisuutta on usein kuvattu porrastetuiksi tai tikkapuomalleilla siten, että alhaisimmilla portaita yksilöllä on vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja mitä korkeammalle hän kiipeää, sitä enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia hänellä on. Oletuksena on, että myös yksilön osallisuus lisääntyy samassa suhteessa. Ratkaisevaa on

kuitenkin lapsen oma kokemus siitä, että hän voinut olla mukana vaikuttamassa häntä koskevien asioiden käsittelyssä. Ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta, mikäli lapselle ei synny kokemusta siitä, että hänellä tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on ollut merkitystä. (Lastensuojelun käsikirja.) Aikuisen vastuulla on myös ottaa huomioon lasten erilaiset tavat toimia ja tuoda mielipiteitään julki. Yhtälaillla lapsilla tulee olla oikeus osallistua parhaaksi näkemällään tavalla. (Piironen 2007, 6.) Toisin sanoen lapsen ei tule yrittää saada ääntään kuuluviin vain ”aikuisten kielellä”, vaan hänellä tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi myös non-verbaalisin keinoin (Lansdown 2010, 12).

Osallisuuden portaat saattavat ohjata kaavamaiseen ajatteluun, jossa tavoitellaan kiipeämistä mahdollisimman korkealle ja petytään, kun se ei syystä tai toisesta onnistu. Osallisuus voi kuitenkin toteutua eri tavoilla aikuisten ja lasten yhteisessä toiminnassa riippuen siitä, mikä on mahdollista ja tarkoituksenmukaista organisaation ja lasten kannalta (KUVIO 2). (Lastensuojelun käsikirja 2010.)

KUVIO 2. Osallisuuden asteet. (Lastensuojelun käsikirja 2010)

Lasten osallisuuden toteutuminen edellyttää työntekijöiltä valmiuksia tehdä yhteistyötä lasten kanssa, kuunnella heitä ja ottaa lasten mielipiteet huomioon. Yksittäisten

työntekijöiden on kuitenkin vaikea hyödyntää omia valmiuksiaan, ellei organisaatio tarjoa siihen mahdollisuuksia. (Lastensuojelun käsikirja 2010.)

Thomas (2002, 174–176) on kritisoinut malleja, joissa osallisuus nähdään yksiulotteisena ominaisuutena, jota on joko paljon, vähän tai ei ollenkaan. Thomasin mukaan osallisuuden tarkastelu edellyttää sen jakamista eri ulottuvuuksiin, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja joiden mukaan lapsen kokemus osallisuudesta muuttuu (Taulukko 2). Tämän ajattelun mukaan osallisuus rakentuu ensinnäkin siitä, minkälaiset mahdollisuudet lapsella on *valita* osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei. Thomasin mukaan siis myös osallistumisesta kieltäytyminen voi olla yksi osallisuuden muoto ja lapsella tulisi olla mahdollisuus valita myös tämä vaihtoehto. Toinen ulottuvuus on mahdollisuus *saada tietoa* tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista ja roolista siinä. Kolmas on mahdollisuus *vaikuttaa* päätöksentekoprosessiin, kuten siihen, mitä asioita tietyssä palaverissa käsitellään tai ketä siihen osallistuu. Neljäs ulottuvuus on mahdollisuus *ilmaista itseään* ja puhua omista ajatuksista ja mielipiteistä. Viidentenä Thomas mainitsee mahdollisuuden *saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen*. Tällä viitataan siihen, että monilla lapsilla voi olla vaikeuksia ilmaista ajatuksiaan sellaisella tavalla, että ne välittyvät aikuisille, ja tästä syystä he tarvitsevat aikuisten apua. Kuudes osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus *itsenäisiin päätöksiin*

Taulukko 2. Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin (2002) mukaan

Mahdollisuus valita

Mahdollisuus saada tietoa

Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin

Mahdollisuus ilmaista itseään

Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen

Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Oranen (2008, 11) lainaa Fjöltiä (2000) todetessaan, että ”Osallisuus on sitä, että asiat tapahtuvat osallisen tunnetasolla”. Lapselle tai nuorelle syntyy tunnekokemus siitä, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja hän on itse voinut olla vaikuttamassa tapahtumien kulkuun. Osallisuuden kokemus voi siis syntyä, vaikka lapsi ei olisi lainkaan paikalla tekemässä päätöksiä. Näin sillä edellytyksellä, että lapselle on tullut

tunne, että joku päätöksentekijöistä on kuullut häntä ja ymmärtänyt hänen näkemyksensä ja ottanut ne vakavasti.

3.3 Osallisuuden merkitys lapsen kehitykselle

Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävässä yhteisöissä, on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallistuminen perheen, suvun, oman asuinalueen ja muiden elämänpiiriin kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden rakentaa ymmärrystä siitä, kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän (Bardy, Salmi & Heino 2001, 125.)

Osallisuudessa on kyse yhdestä kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä. Osallistumisen kautta opitaan olemaan ja elämään yhdessä. Oikeus osallisuuteen on myös yksi Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämistä perusoikeuksista. Lasten huomioiminen tässä suhteessa on nähty niin tärkeäksi, että julkisen vallan käyttäjät on veloitettu takaamaan lapsille osallistumisen ja mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuus kaikissa heitä koskevissa asioissa. (Oranen 2008, 2.)

Lapsilla itsellään on hyvin vähän mahdollisuuksia omien etujensa ajamiseen. Lapsen osallistumisessa on kyse aidosta osallistumisesta itseään koskevaan päätöksentekoon. Sillä ei tarkoiteta pelkästään juridisia päätöksiä, vaan myös arkipäivän päätöksiä, joita lastensuojelussa tehdään jatkuvasti. (Ukkola 2007, 9.) Vaikka lapsi on lastensuojelun tärkein asiakas, työtä tehdään ensisijaisesti aikuisten kesken. Nuoret osallistuvat yleensä neuvotteluihin, mutta he eivät välttämättä kuitenkaan aktiivisesti osallistu keskusteluun. Nuoret voivat kokea, että muut päättävät asioista heidän puolestaan. Lastensuojelulapsilla saattaa olla se kokemus, että asiat vain tapahtuvat heidän elämässään, eikä siihen voi itse vaikuttaa. (Oranen 2008, 11.) Eskonen ym. (2006, 36) tutkimuksen mukaan nuorten läsnäolon arvo perustuu lähinnä siihen, että nuori on neuvottelussa kuulemassa, mitä aikuiset hänestä puhuvat, eikä niinkään osallistumassa keskusteluun.

Lapsille ja nuorille osallistuminen omien asioiden hoitamiseen voi antaa kokemuksia siitä, että tulee kuulluksi, omat mielipiteet ja ajatukset ovat arvokkaita ja asioihin voi vaikuttaa. Tältä pohjalta syntyneet suunnitelmat ja päätökset voi kokea ”omiksi” ja

tämä on sinänsä voimaannuttavaa. Lastensuojelussa lapsilla ja nuorilla voi olla paljon kokemuksia siitä, että asiat vain tapahtuvat ja elämässä ollaan koko ajan ”kohtalon” tai ”onnen” armoilla. Heille mahdollisuus itse vaikuttaa voi olla erityisen merkityksellinen. Nämä kokemukset saattavat myös suojella lasta tilanteissa, joissa hän on tullut tai on vaarassa tulla kaltoin kohdelluksi, jos ne rohkaisevat häntä puhumaan ja hakemaan apua. (Oranen 2007, 11.) Osallisuus lasten elämässä on vastavuoroista kuuntelemista aikuisen ja lapsen välillä ja toisinaan se vaatiikin molemmilta osapuolilta kuuntelutaitojen oppimista (Stenius & Karlsson 2005, 9).

Osallisuuden tavoitteena on opettaa lapsille, että asiat eivät vain tapahdu, vaan niiden eteen täytyy jonkun tehdä jotain. Tuloksena syntyy kriittisesti ja avoimin silmin maailmaa katsova kansalainen. Lasten osallisuudessa ja osallistavassa toiminnassa on kyse paljolti aikuisten toiminnasta ja heidän käsityksistään ja arvoistaan. Monesti aikuiset toimivat ”lapsen parhaaksi” kyseenalaistamatta sitä. Lasten kannustaminen osallistumiseen on nyky-yhteiskunnassa tärkeää erityisesti lasten määrän vähenemisen vuoksi, mutta osallistumisen liiallinen ihannoiti voi olla myös jossain tilanteissa vaarallista. (Piiroinen 2007, 9.)

3.3.1 Aikuinen lapsen osallisuuden mahdollistajana

Lapsille ehkä tärkeintä osallisuutta on se, että he voivat vaikuttaa tässä ja nyt siihen elinpiiriin, jossa he kasvavat, leikkivät, keksivät, oppivat, nauttivat ja ponnistelevat. Silloin jokaisen aikuisen, joka toimii lasten ja nuorten kanssa on syvennyttävä aiheeseen. Kehittämishankkeissa ja tutkimuksissa aikuiset ovat tuoneet esiin, että lasten kanssa toimijoilla on käsityslukko, joka estää huomaamasta lapsen ajatuksia. Lukko on heidän mukaansa ensin avattava, uskallettava tarkastella toimintaa lapsen näkökulmasta ja todella pysähdyttävä pohtimaan, mitä on nähnyt ja kuullut lapsilta. Vastaa sitten alkaa osallistava toiminta muotoutua. (Karlsson 2005, 8.) Lasta osallistava työote ei rajoitu lapsen tapaamiseen ja huomioimiseen, vaan kyse on asenteesta, jossa lapsella on erityisasema. Kyse on toimintamalleista, joiden avulla lapsen nähdään toimijoina, ei pelkän työskentelyn kohteina. Lapsen voivat myös tuottaa tietoa, jonka mukaan he eivät halua käyttää osallistumisoikeuttaan, mutta myös silloin heillä on oikeus tietää, mistä on kyse. Lapsi ei pyydä osallisuutta eikä ole aktiivinen asiassa, josta heillä ei ole selvää käsitystä. Epätietoinen lapsi voi ajatella, ettei asia koske häntä vaan on aikuisten välinen. (Hurtig 2006, 183–192.)

Lapsen kanssa työskentelyn kyseenalaistamiseksi esitetään epäilyjä lapsen kyvykkyydestä ilmaista mielipiteitään. Mietitään voiko lapsen kertomaan luottaa ja minkälaisen painoarvon lapsen mielipiteelle voi antaa. (Ervast & Tulensalo 2006, 122.) Lasten tiedontuottamisen tavat ovat erilaiset aikuisiin nähden. Lapset eivät tarjoa tietämystään aikuisille suoraan ja helposti, varsinkin mitä pienemmästä lapsesta on kyse. He ovat myös taitavia ohittamaan aikuisten kysymyksiä siirtymällä aivan muihin asioihin ja sivuuttamalla aikuisten kiinnostuksen kohteen. Olennaista onkin spontaanisuus ja hetkeen tarttuminen. (Helavirta 2006, 96.) Lapsen aito kuunteleminen, hänen asioistaan kiinnostuminen ja lapsen ottaminen mukaan erilaisten päätösten tekoon, rakentavat kaikki yhdessä lapsen ja aikuisen välille luottamuksellista ilmapiiriä, jossa molemmilla osapuolilla on mahdollisuus tulla osalliseksi kyseisestä toiminnasta. (Stenius & Karlsson 2005, 8–20.)

Stenius ja Karlsson (2005, 28) toteavat, kuinka lasten osallisuuden ei tulisi tuntua aikuisista pakottavalta tehtävältä muiden asioiden lomassa, vaan sen tulisi olla luonteva osa jokapäiväistä toimintakulttuuria. Osallistava toiminta ei mullista koko toimintaa uudelleen, vaan se tuo päivittäisiin rutiineihin uusia vaihtoehtoja ja toimintatapoja. Lasten ja nuorten ajatuksia otetaan huomioon ja ne otetaan mahdollisuuksien mukaan osaksi arjen käytäntöjä. Tällä avoin aikuisen rooli kasvattajana säilyy. Vastuuasiat on osallistavassa kasvatuksessa otettu huomioon niin, että jokaisella on toki mahdollisuus vaikuttaa ja tulla kuulluksi, mutta varsinkaan lapsilla vastuuta ei ole annettu liikaa harteilleen kannettavaksi.

Lapsen osallistaminen vaikeissa lastensuojeluasioissa on monesti haastavaa. Vaikka työntekijä antaisi monipuolisesti tietoa, nuori voi jäädä yksin asian aiheuttamien tunteiden kanssa. Asioita pitäisi voida puida riittävän pitkään ja useasti ja varmistaa eri tilanteissa, että nuori ymmärtää riittävän syvällisesti erilaiset tapahtumat. Lapselle tulisi myös antaa mahdollisuus turvallisesti surra asioita. (Ylönen 2009, 121.)

3.3.2 Kohtaamisen merkitys osallisuudessa

Tieto kietoutuu lapsilähtöisesti virittyneessä lastensuojelun asiakastyössä olennaisella tavalla lapsen ja aikuisen väliseen kohtaamiseen. Lapsen tieto, oma näkemys asioista, on tärkeää aikuiselle, mutta myös lapselle itselleen. Lapsen oma kokemus asioista

tässä ja nyt on tärkeää ja he pystyvät ilmaisemaan toiveitaan, odotuksiaan ja pelkojaan, kun siihen annetaan mahdollisuus. Lasten kohtaamiselle, tiedolle ja osallisuudelle onkin tärkeä kysymys, tarjotaanko lapselle välineitä ymmärtää itseään ja elämänsä ja onko lapsilla mahdollisuus havaita hänessä itsessään tapahtunut muutos? (Hurtig 2006, 192.)

Lapsen kanssa työskentelyssä olennaista on, että työntekijä ei turvaudu vain puhuttuun kieleen, koska lapsella on sata eri tapaa kertoa elämästään. Lasten osallisuuden merkityksen tiedostamisen myötä huomio on alkanut kiinnittyä työtapoihin, joilla lapsen kokemus saataisiin kuuluville ymmärrettävällä tavalla ja hän saisi tarvitsemansa tuen. Leikin, kuvien ja toiminnan avulla lapsi pystyy luontevammin tuottamaan tietoa elämästään, tuntemuksistaan ja kokemuksistaan. Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä havainnoida lasta ja peilata hänen kokemusmaailmaansa. Vuoropuhelun syntymiseen lapsen kanssa tarvitaan aikaa, lapsilähtöistä työtettä, kykyä virittäytyä lapsen aaltopituudelle, herkistymistä jakamaan, näkemään ja kuulemaan. (Välivaara 2004, 12–22.)

Lapsella on tarve ymmärtää asioita, joita hänelle tapahtuu. Ammattilaisia kohdataessaan lapset aistivat, kestääkö aikuinen kuulla asioita. Jos turvallisuutta on riittävästi, lapset lähtevät työskentelyyn ja kertovat asioistaan ja itsestään (Pramling-Samuelsson 2004). Keskeistä auttavan ja asiakasta voimaannuttavan suhteen syntymisessä on työntekijän tapa kohdata ja kohdella asiakasta siten, että vuorovaikutuksessa välittyy ymmärtävä ja kunnioittava suhtautuminen. Kysymys on pitkälti työntekijöiden asenteesta, vuorovaikutustaidoista ja lapseen ja lapsuuteen liittyvistä käsityksistä. (Reinikainen 2007, 236–249.) Kivistö (2006, 80) toteaaakin tutkimuksensa perusteella nuorten odottavan työntekijältä perehtyneisyyttä ja sensitiivisyyttä. Useissa hänen haastatteluissaan tuli esille se, että nuoret ovat hyvin herkkiä sen suhteen, miten heitä kohdellaan. Hyvänä työntekijänä nuoret pitivät sellaista aikuista, joka kuuntelee ja on aktiivisesti läsnä. Nuoret olivat tarkkoja sen suhteen, onko työntekijä tilanteessa aidosti mukana. Jos nuori kokee, että työntekijä ei kuuntele tai ei ole läsnä, on työskentelyä vaikea jatkaa. Useimmiten nuoret ovat eläneet sellaisissa olosuhteissa, jotka ovat kehittäneet heidän kykyään lukea ihmisiä ja tilanteita, vaistota asioita.

Pramling-Samuelsson (2004) kirjoittaa artikkelissaan lasten tuottavan tietoa ja viestittävän itselleen merkityksellistä asioista sekä hyvin että pahoinvoinnistaan monilla eri tavoilla. Suoran sanallisen kerronnan ja kysymyksiin vastaamisen lisäksi lapsilähtöi-

sen tiedon keruu edellyttää vastaanottokykyistä ja tulkitsemistaitoista kuulijaa, joka pystyy tukemaan lapsen tiedon tuottamista. Hurtig (2006, 173) mukaan lapsen ole aina helppoa pyytää aikuista kuuntelemaan, mitä hänelle on tapahtunut. Aikuisen kanssa kommunikoinnin lisäksi lapset viestivät asioista myös olemuksellaan ja käytöksellään. Ammatilainen joutuukin pohtimaan lapsen käytöksessä tapahtuneiden muutosten yhteyttä lasten elämän tapahtumiin.

Jos lasten maailmasta halutaan tietoa, on asettauduttava niihin toimintatapoihin, jotka ovat lapselle luontaisia. Lapsinäkökulman tarkasteleminen ei merkitse aikuisten näkökulman unohtamista. Tärkeää on tarkastella molempia perspektiivejä ja vertailla niitä keskenään. Lapsen pitäisi saada kertoa asioistaan rauhassa omalla tavallaan. Lapsen itsensä esiintuomien asioiden tulisi olla lastensuojelutyön lähtökohtana, koska ne antavat tärkeä tietoa lapsen sen hetkisistä olosuhteista sekä tapahtumista (Kolari 2006, 24.) Turvallisessa vuorovaikutuksessa lapsi voi hahmottaa elämäkokemuksiansa ja hyötyä työskentelystä aikuisen kanssa. Lapsi voi kokemustensa perusteella tuoda aikuiselle paljon uutta tietoa, joka voi auttaa työntekijää lasta koskevassa päätöksenteossa ja tuen tarjoamisessa. (Välivaara 2004, 12.) Hurtig (2006, 178) painottaa, ettei lapsen mielipidettä kuitenkaan pidetä tärkeänä vain lapsen oikeuksien toteutumisen vuoksi, vaan koska se on oikeasti merkityksellistä.

3.3.3 Osallisuuden esteitä tutkimusten valossa

Tutkimusten mukaan lapsilla ei arvioida työntekijöiden mielestä olevan kykyä tuottaa tietoa elämästään (Ukkola 2006, 12). Aikuisten esittämät kommentit voivat myös toisiaan estää lapsen mielipiteen julkitulemisesta (Anis 2006, 86). Nuoren tarpeiden ymmärtäminen vaatii aikuiselta sekä herkkyyttä että nuoren kunnioittamista, mutta myös aikuisuutta. Aikuisen periaatteena ja tavoitteena tulee aina olla toiminta lapsen parhaaksi, vaikkakin lapsen tai nuoren on usein vaikea hyväksyä asetettuja rajoja tai ehdottomuutta tietyissä asioissa (Laakkonen 2007, 151.)

Usein lapsia halutaan myös säästää vaikeilta tilanteilta. Lapsen ajatellaan olevan erityisen haavoittuvainen, eikä häntä tulisi kuormittaa minkäänlaisilla vaikeilla kysymyksillä tai asioilla (Hurtig 2006.) Iän kasvaessa lapset osallistuvat esimerkiksi heitä koskeviin neuvotteluihin useammin, mutta välttämättä silloinkaan he eivät pysty vaikuttamaan asioihinsa. (Ukkola 2007, 10). Hurtigin (2006) mukaan saatetaan ajatella,

että lapsi suojautuu luonnostaan vaikeita tilanteita vastaan. Lapsen oletetaan kestävän paljon ja toipuvan ilman ulkopuolista apua.

Pekkarisen (2004) tutkimuksen aineisto koostui viiden, noin 16-vuotiaan sijoitetun nuoren syvähaastatteluista ja siinä tuodaan elävästi esiin nuorten kertomuksia ”koh- taamattomuuden” kokemuksistaan aikuisten kanssa. Nuoret kertoivat tulevansa aikuis- ten ohittamaksi sekä kotona että koulussa. Myöskään lastensuojeluun liittyvissä erilai- sissa vuorovaikutustilanteissa ei onnistuttu, vaan nuoret kokivat niissäkin jäävänsä pääsääntöisesti ulkopuolisiksi. Kivistö (2006) puolestaan on tutkinut lastensuojelun jälkihuollon piirissä olevien nuorten kokemuksia saamistaan palveluista. Hän haastat- teli kymmentä nuorta teemahaastattelumenetelmällä käyttäen apuna sanakortteja. Kaikki haastatteluun osallistuneet nuoret olivat olleet vuosia asiakkaina lastenkodeis- sa, nuorisokodeissa tai ammatillisissa perhekodeissa. Tutkimuksen tavoitteena oli saa- da mm. tietoa siitä, miten nuoret olivat hahmottaneet lastensuojelun keskeiset toimin- tperiaatteet lapsen edusta, kuulemisesta ja suojelusta olivat toteutuneet. Nuoret koki- vat olleensa lastensuojeluasiakkuudessa päähenkilöitä ja saaneensa tarvitsemansa pal- velut. He olivat tietoisia asiakkuuksiansa syistä ja kokivat sen olleen heille tarpeellis- ta, jopa välttämätöntä. Osa tutkimuksen nuorista koki kuitenkin lastensuojelun olleen kyvytön auttamaan, ennen kuin he olivat itse tarpeeksi vanhoja pyytämään apua. Ki- vistö kiinnitti huomiota siihen, kuinka tärkeää nuorille oli saada pitkäaikainen työnte- kijä, johon he kokivat voivansa luottaa. (Kivistö 2006, 62–79.)

Lastensuojelun kehittämisohjelma toteutettiin 2005 ja hankkeen pyrkimyksenä oli kokeilla, miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta työn ja palvelujen kehittämisessä voitaisiin vahvistaa. Tämä tavoite liittyi ensisijaisesti osalli- suuden keinojen ja välineiden tarkasteluun. Toisena tavoitteena oli selvittää, mitä lap- set ja nuoret ajattelevat nykyisistä lastensuojelun käytännöistä ja minkälaisia heidän näkemyksenä mukaan olisivat paremmat tavat toimia. Hankkeen tavoitteena oli hank- kia kokemusta siitä, miten lapset ja nuoret voisivat olla osallisena lastensuojelun ke- hittämisessä eli toiminnassa, jossa pyrkimyksenä on luoda uusia aikaisempaa parem- min toimivia käytäntöjä. Tulokset osoittavat, että lastensuojelusta voidaan keskustella lasten ja nuorten kanssa myös yleisellä tasolla ja tarkastella sen käytäntöjä ja ilmiöitä. Asiakkaina olleilla lapsilla ja nuorilla on paljon kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä ja he ovat valmiita niitä jakamaan, jos niille löytyy kiinnostunut kuuntelija, jolla on aikaa ja sopivat puitteet. Hankkeen keskusteluihin osallistuneet lapset ja nuoret ottivat

heille tarjotun mahdollisuuden vakavasti. He kertoivat omia ajatuksiaan siitä, minkälaiset toimintatavat tuntuvat hyviltä, mikä mahdollistaa omista vaikeista asioista puhumisen ja avun vastaanottamisen. Hyvin työn ainekset ovat tietystä näkökulmasta itsestäänselvyyksiä: luottamus on asiakassuhteen perusta, suhde täytyy rakentaa ja se vaatii aikaa, asiakkaan omaa rytmiä tulee kunnioittaa ja niin edelleen. On kuitenkin pakko kysyä, miksi lapset ja nuoret kertoivat niin elävästi tilanteista, joissa näitä aineksia tuntui olevan hyvin vähän? (Oranen 2007, 35.)

Laakkonen (2007, 149–151) toteaa tutkimuksessaan, kuinka yhteiskunnassamme on tärkeää olla pystyvä ja vahva. Lapsen ja nuoren tarvitsevuutta voi olla kiireen keskellä vaikea sietää. Aikuisen on helpompaa tehdä työtä itsenäisten ja reippaiden ja kilttien lasten ja nuorten kanssa. Laakkonen tutki muun muassa koululaisten hoivan ja huolenpidon tarpeita. Haastatteluaineistosta nousivat esille huolenpitoa ja hoivaa vaativat lapset sekä saamaansa huomioon tyytyväiset lapset. Tutkimuksessa kävi ilmi, kuinka vaatijoiksi luokitellut lapset herättivät aikuisissa ärtymystä, turhautumista ja välinpitämättömyyttä, kun taas tyytyjät herättivät halua auttaa, hoivata ja pitää huolta. Aineistosta nousi voimakkaasti esiin lapsen suurin ja selvin tarve; tarve tulla aikuisen huomioimaksi, näkemäksi ja kuulemaksi.

Ervast ja Tulensalo (2006, 68) kirjoittavat, kuinka “yleensä ammattilaiset itse arvioivat lapsen hyötymistä tarjotusta tuesta”. Jos asiakkaalta halutaan palautetta, kysytään usein aikuisilta, palautetta on harvinaista kerätä suoraan lapsilta. Anis (2006, 10) toteaa, kuinka lastensuojelun työntekijöiden tulisi ymmärtää, miten nuori itse hahmottaa ja muistaa elämänsä tapahtumat, koska sillä on vaikutuksia tulevaan. Usein tämän tiedon välittäjinä toimivat vanhemmat tai muut aikuiset ja nuoren oma kokemus jää piiloon. Nuoren kokemus voi kuitenkin poiketa muiden käsityksistä ja tulkinnoista.

Sosiaalityöntekijän asema lapsen kokonaistilanteen yhteen vetäjänä ja arvioijana on lastensuojelussa ratkaiseva. Sen takia se, miten sosiaalityöntekijä osaa nostaa lapsen näkemykset – liittyen sekä aikuisten huolenaiheisiin että lapsen omiin huolenaiheisiin – on lapsen tilanteen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Lapsen näkemykset asioista myös muuttuvat, joten vaikka lapsen kanssa olisi työskennelty joskus, esimerkiksi asiakkuuden alussa, lapsen kanssa työskentelyn pitäisi saada sijaa aina, kun ollaan tekemässä lasta koskevaa suunnitelmaa. Lapsen kuulemiseen perustuvaa lapsen näkökul-

man ymmärtämistä voikin pitää lapsilähtöisessä lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijän keskeisenä ja välttämättömänä työn sisältönä. (Reinikainen 2007, 121.)

4 LAATUAJATTELU LASTENSUOJELUSSA

Suomessa sosiaalialan laatuajattelun kehitys on lähtenyt muilta yhteiskunnan aloilta kuten liike-elämästä. Sosiaalialalla laatuajattelu voimistui 1990-luvun alussa, kun taloudelliset resurssit vähenivät ja tuloksia oli kuitenkin saatava aikaan. Lastensuojelussa laatuajattelu alkoi saada jalansijaa vuonna 1995, kun eri tahot alkoivat selvittää, kartoittaa ja kehittää lastensuojelun laadunhallintaa. Samana vuonna julkaistiin ensimmäinen valtakunnallinen suositus sosiaali- ja terveydenhuollon laadunhallinnan järjestämistä. (Laaksonen 2004, 256.)

Laadunhallinta muodostuu sanoista laatu ja hallinta. Sana laatu painottaa tiettyjä hyvän toiminnan ominaispiirteitä, jotka voidaan selkeästi niputtaa yhteen ja määrittää tarkemmin. Hallinta sana taas korostaa toimintatavan olevan järjestelmällinen ja selkeästi vastuutettu sekä dokumentoitu. Laadunhallinta on näkökulma, joka korostaa laatua koko organisaation toiminnassa. Laadunhallinta muodostuu niistä vastuista, tehtävistä, prosesseista ja toimintatavoista, joiden täytyy olla organisaatiossa varmistettu laadun saavuttamiseksi. Laadunhallintaan pääseminen vaatii pysähtymistä ja panostusta esimerkiksi arviointiin tai eettisten kysymysten pohdintaan. (Rousu & Holma 2004a, 8–10.)

Lastensuojelun tarkastelua laadun näkökulmasta edellyttävät myös valtakunnallisella tasolla ainakin kolme kehityssuuntaa. Ensinnäkin palvelujen saatavuudessa on ongelmia eri puolella Suomea, kysyntä ei vastaa kaikkialla tarjontaa ja päinvastoin. Toisena haasteena on vertailun kohdistaminen lapsen kannalta olennaisiin asioihin, jota varten tarvitaan yhteistä ja vakiintunutta hoidon laadunarvioinnin järjestelmää. Kolmantena haasteena on laatuvaatimusten kattavuus. Yksityisten palvelujen lupa- ja valvontamennettely on saamassa ajantasaiset lakisääteiset raamit. Lapsen kannalta ei ole merkitystä kuka palvelun tuottaa, sen sijaan laadun varmistuksen pitäisi olla sama kaikkialla. (Laaksonen 2004, 256.)

4.1 Laatu lastensuojelun sijaishuollossa

Sijaishuollossa laatu liittyy palveluun, sitä tuottavaan organisaatioon ja palvelua tuottaviin prosesseihin. Laajasti ajateltuna laatu on tiettyjen ominaisuuksien muodostama kokonaisuus (esimerkiksi sijaishuollon kasvatusprosessi ja hoitoprosessi) ja kyseisen kokonaisuuden kyky täyttää sille asetetut vaatimukset ja siihen kohdistetut odotukset. Sijaishuollon arjessa laatu syntyy tietyssä toimintaympäristössä lapsen ja aikuisen kohtaamisissa, tarkoituksen mukaisen, vaikuttavan ja hyvän kohtaamisen kautta. Laatu liittyy ennen kaikkea työntekijän tietoisuuteen työnsä tavoitteista ja motiiveista (perustehtävä), menettelytavoista, omista toimintaedellytyksistä ja voimavaroista sekä lopputuloksesta. (Salminen 2005, 108.)

Lastensuojelualalla käytävä laatu keskustelu on viime vuosina aktivoitunut entisestään ja painottunut uusiin haasteisiin. Voimistunut on esimerkiksi näkemys siitä, että lastensuojelupalvelujen laatu on kaikkien toimijoiden yhteinen asia. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että niin palvelujen hankkijoiden kuin palvelujen tuottajienkin sekä myös palveluja valvovien tahojen on tarpeen ottaa huomioon tietyt perusasiat koskien lastensuojelupalvelujen laatua. Keskeiset laadun perusvaatimukset nousevat lastensuojelulaista, mutta löytyy myös muita lapsen hyvinvoinnin kannalta tarpeellisia laadun 'minimivaatimuksia'. (Holma 2009, 9.) Yhteiskunnan kehityksen myötä muutokset sosiaali- ja terveystalouden tuottamisen edellytyksissä, kuten niukkenevat resurssit sekä asiakkaiden tarpeiden ja vaatimustason lisääntyminen ovat nostaneet myös näiden palvelujen laadun tarkastelun kohteeksi. Sosiaali- ja terveystalouksissa laatu on asiakkaan tarpeisiin vastaamista, sijaishuollossa lapsen edun toteutumista. (Salminen 2005, 108.)

Se, mitä lastensuojelussa pidetään hyvänä laatuna, riippuu arvioitavasta toiminta-alueesta ja on sidoksissa paikkaan ja aikaan. Erilaisista arvioitavasta toiminta-alueesta riippumatta, niistä voidaan löytää kuitenkin yhteisiä piirteitä, joita voidaan pitää ominaisuuksina laadukkaalle palvelutoiminnalle. Asiakslähtöisyys on periaate, joka on hyvä pohja toimivalle palvelulle. Sosiaalityössä ja lastensuojelussa yhdistävänä tekijänä laatu käsitteen pohjalta voisi ensisijaisesti pitää asiakkaan tarpeisiin ja odotuksiin vastaavaa toimintaa. (Vihersola 2010, 12.)

Laadukas työ lastensuojelussa takaa asiakaslähtöisyyden sekä lapsen edun varmistamisen. Prosessien suunnitelmallisuus, arviointi ja jatkuva kehittyminen turvaavat asiakkaan asemaa ja oikeuksia saada palvelua, joka hyödyntävät häntä parhaiten. Laadukas työ, johon sisältyy suunnitellut kriteerit, sekä niiden noudattaminen takaa myös yksilöllisen lähestymistavan jokaisen lapsen ja nuoren kohdalla. (Vihersola 2010, 5.) Hyvin jäsenelty ja toteutettu dokumentointi on välttämätön osa asiakastyön laadunhallintaa sekä asiakkaan ja työntekijän oikeusturvaa. Dokumentointi on tärkeää myös siksi, että se tuo muutoksen lapsen käyttäytymisessä näkyväksi. Monesti arjen kiireessä jää huomaamatta hyvät ja positiiviset muutokset, joita lapsen elämässä tapahtuu. Huolellisten kirjausmerkintöjen avulla työntekijä saa itselleen parasta palautetta työn tuloksista. (Niemelä 2005, 45.)

4.1.1 LAITURI - Sijaishuollon valtakunnalliset laatukriteerit

Suomalainen sijaishuolto sai ensimmäiset, valtakunnalliset laatukriteerinsä vuonna 2004. Tällöin RAY:n rahoittama ja Lastensuojelun keskusliiton tuottama, vuonna 2001 käynnistetty Laituri-projekti sai valmiiksi valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. Laituri-projektissa oli mukana myös muita lastensuojelun toimijoita, joilla oli kokonaiskuva arjesta ja sen toiminnasta lastensuojelun sijaishuollossa. Valtakunnalliset lastensuojelun sijaishuollon kriteerit ohjaavat lastensuojelun toimijoita tarkastelemaan sijaishuoltoa ja sen toimivuutta lapsen ja perheen näkökulmasta. Laadun kriteerit luotiin myös tukemaan työntekijöiden itsereflektiota tehtävän työn suhteen. Ennen Laituri-projektin käynnistymistä oli huomattu tarvetta lastensuojelun sijaishuollon laatukriteereille, jotta työn laadullisuus ja lapsen etu voitaisiin paremmin varmistaa. (Lastensuojelun keskusliitto, 2004, 5.)

Hyvältä laatukriteeriltä vaaditaan samanlaisia ominaisuuksia kuin hyvältä mittariltakin. Laatukriteerin tulee olla pätevä, luotettava, helposti mitattavissa sekä mielellään vertailtavissa. Laatukriteerin tulee erottaa hyvä huonosta. Kriteereitä ei saa olla liikaa, eivätkä ne saa olla liian sitovia, mutta eivät myöskään liian tulkinnanvaraisia. Laatukriteeriä tulee voida hyödyntää käytännön työssä ja se tulee olla käyttäjän hyväksymä sekä käyttäjäystävällinen. (Rousu & Holma 2004, 47.)

Laatukriteerit konkretisoivat laadun sisällön, jotta toimintaa ohjaavat asiakirjat eivät jäisi korulauseiksi ja juhlapuheiden sisällöiksi, ja jotta lauseet saadaan elämään ja nä-

kymään arkityössä. Laatuksiteerin avulla voidaan myös todeta, arvioida ja erotella hyvä ja huono laatu. Hyväksymiskriteeri kertoo, minkä rajan ylittävä laatu taso täyttää laadulle asetetut hyväksymisehdot ja minkä alittava taso edellyttää palvelun korjaamista tai johtaa hylkäämiseen. Joskus puhutaan esimerkiksi laadun minimikriteereistä. Laatuksiteerejä on monenlaisia, monen tasoisia ja moneen eri tarkoitukseen. Voidaan käyttää jo valmiita, olemassa olevia laatuksiteerejä tai niitä voi itse laatia omia tarkoituksia varten. Myös lastensuojelussa on ja käytetään näitä kumpiakin. (Holma 2009, 18.)

Laituri-projektin tavoitteena oli luoda laatuksiteeristö sekä auditointimalli. Projektin toisena vuonna päätettiin kuitenkin keskittyä valtakunnallisen hyvää sijaishuoltoa kuvaavan kriteeristön luomiseen, resurssien riittämättömyyden vuoksi. Kriteeristölle nähtiin olevan tarvetta kolmella tasolla. Lastensuojelupalveluja tuottavien ja järjestävien yksiköiden tasolla tarve muodostui halusta kartoittaa ja kehittää itse toiminnan laatua ja kuvata palvelujen käyttäjille yksiköiden laadun varmistusmenetelmiä. Kunnissa taas tarve ilmeni sijoituspäätöksiä tehdessä, sijoitusten jatkuvassa seurannassa sekä läänitasolla toimintalupia myönnettäessä. Kolmantena tasona oli lapsen edun turvaaminen määrittelemällä mistä asioista hyvä hoito koostuu. (Paavola 2004, 7.)

Sijaishuollon laatuksiteeristö kehitettiin vuorovaikutuksessa lastensuojelun valtakunnallisten, alueellisten ja paikallisten toimijoiden kanssa. Taustoiltaan ja kokemuksiltaan toimijat olivat hyvin erilaisia. Laituri-projektissa olikin mukana yli sata alan asiantuntijaa 70:stä eri lastensuojeluorganisaatiosta. Projektin keskeisiä toimijoita olivat eri puolella Suomea sijainneiden kuuden pilottialueen lastensuojelun ammattilaiset. (Paavola 2004, 4–7.)

4.1.2 Laatuksiteerit sijaishuollon prosesseissa

Laituri -kriteerit kuvaavat erityisesti sijaishuollon prosessien ja niiden sisällön laatua. Keskeiset tarkasteltavat prosessit ovat

- A) Sijoitusprosessi
- B) Hoito- ja kasvatusprosessi
- C) Jälkihuoltoprosessi.

Kriteerit ohjaavat tarkastelemaan sijaishuoltoa lapsen näkökulmasta ja ne osoittavat, mihin sijaishuoltopaikan toiminnassa pitäisi kiinnittää huomiota sijaishuollon laatua arvioitaessa. Kriteeristön avulla yksiköt voivat itse kartoittaa ja kehittää omaa toimintaansa ja kuvata palvelun käyttäjille laadunvarmistusmenetelmiään. Myös sijoituksia tekevät työntekijät tarvitsevat kriteereitä sen varmistamiseksi, että lapsi sijoitetaan heti ensimmäisellä kerralla hänelle parhaiten sopivaan paikkaan. Kriteeristö helpottaa kunnissa myös sijoitusten seurantaan sekä palveluntuottajien kilpailuttamisen painopisteiden pohtimista ja puitesopimusten tekemistä. Lisäksi laatukriteeristö voi toimia tukena läänitasolla toimintalupia harkittaessa ja sijaishuoltopaikkojen valvonnassa. Kriteeristön toivotaan tekevän sijaishuoltoa läpinäkyväksi lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen, päättäjille ja suurelle yleisölle. (Lastensuojelun keskusliitto 2004.)

Laituri-kriteerit osoittavat mitä kaikkea hyvään sijaishuoltoon kuuluu. Kriteerien on tarkoitus toimia työvälineenä toiminnan suunnittelussa ja johtamisessa, henkilöstön kehittämisessä sekä toimintajärjestelmän dokumentoinnissa ja laatukäsikirjan laatimisessa. Kriteerit auttavat toimijoita laatuvaatimusten määrittämisessä liittyen sijaishuollon palvelujen hankintaan ja kilpailutukseen. Laituri-kriteerit ohjaavat myös toiminnan arviointia, jota on muun muassa itsearviointi, vertaisarviointi ja ulkopuolinen arviointi. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 49.)

Sijaishuollon laatukriteerit on luotu lapsen näkökulmasta. Lapsen näkökulma on tarkentunut kokonaisvaltaiseksi lähtien sijoitusprosessista edeten sijaishuoltopaikan hoitoon ja kasvatukseen ja siitä edelleen jälkihuoltoon. Sijaishuoltopaikan kasvatusta, hoitoa ja muuta toimintaa jäsennetään prosesseina, joiden mukaan toimitaan sekä arvioidaan ja kehitetään toimintaa. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 8–9.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä

Tavoitteenani on tutkia lasten osallisuuden toteutumista sijaishuollon laitoksessa lasten näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä ovat

- Miten lapset kokevat osallisuutensa?

Annetaanko lapsille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa?

- Onko lapsilla mahdollisuus olla osallistumatta?
  - Kuka tekee päätökset lapsen puolesta, jos lapsi jättää osallistumatta?
  - Kuinka lapsi otetaan huomioon tilanteessa, jossa hän ei ole paikalla?
- Kerrotaanko lapselle ikätason mukaisesti asioista, jotka koskevat häntä itseään?
  - Saako lapsi mielestään tarpeeksi tietoa, miksi jotkin asiat tapahtuvat?
  - Ymmärtääkö lapsi, mitä esimerkiksi neuvotteluissa päätetään ja miksi?
- Saako lapsi osallistua päätöksentekoprosessiin omaan elämäänsä liittyvissä asioissa ikätasolle sopivalla tavalla?

Aikuiset määrittelevät helposti osallisuuden tiettyjen kriteereiden mukaan. Herää silti kysymys, kohtaako aikuisen määritelmä osallisuudesta lapsen näkemyksen? Onko osallistumattomuus tai haluttomuus vastata aikuisen esittämiin kysymyksiin osallisuutta? Kuinka aikuinen voi varmistaa sen, että lapsi on tietoinen häntä itseään koskevista asioista?

5.2 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu

Tutkimuksen kohderyhmänä oli yhdeksän 10–18 -vuotiasta lasta ja nuorta, joista seitsemän on sijoitettu huostaanottopäätöksellä Keravan Palmukotiin ja yksi avohuollon tukitoimin.

Koska tässä tutkimuksessa lähes kaikki kohdehenkilöt olivat alle 18-vuotiaita lapsia, keräsin lasten vanhemmilta luvat lasten osallistumiseen tähän tutkimukseen. Lainsäädännöllisesti lapset kuuluvat suojeltaviin erityisryhmiin, joilla ei ole täysivaltaista itsemääräämisoikeutta päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Lasten osallistumiseen tutkimukseen tarvitaankin huoltajan tai muun laillisen huoltajan lupa. Tämä perustuu oletukseen, jonka mukaan lapsella ei itsellään ole täyttä kompetenssia tehdä informoitua suostumusta. Informoidun suostumuksen tekeminen edellyttää sekä itsemääräämisoikeutta että kompetenssia sen käyttämiseen. Vaikka lapsen huoltajilta on ensin saatava suostumus tutkimukseen, lopullisen suostumuksen antaa tai on antamatta itse lapsi. (Kuula 2006, 147.)

Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Metsämuurosen (2009, 60) mukaan ei voida etukäteen päättää, tehdäänkö tutkimus määrällisesti vai laadullisesti. Tutki-

mustehtävät määräävät tutkimuksen suunnan. Tavoitteena on ensisijaisesti löytää tai paljastaa tosiasioita, ennemminkin kuin todentaa jo olemassa olevia oletuksia. Laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedonhankintaa ja aineisto kerätään luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Laadullisen tutkimuksen kohdejoukko valitaan tutkimuksen mukaisesti ja siinä luotetaan enemmän omiin havaintoihin ja keskusteluihin haastatteluvien kanssa kuin määrällisissä tutkimuksissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 152, 155.) Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2006, 73). Tämä tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla.

5.3 Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2003) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää, joten kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa olennaisena piirteenä on, että käytetään sellaisia metodeja, jotka mahdollistavat tutkittavien ”äänen” ja näkökulman esiin tulemisen. Lisäksi tutkittavia tapauksia pidetään ainutlaatuisina, minkä periaatteen mukaan aineistoa tulkitaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 152–155.) Koska halusin tavoittaa tutkittavien omia tulkintoja asioista ja korostaa heidän äänensä kuulumista, päädyin laadulliseen tutkimukseen ja teemahaastatteluun. Teemat perustuvat Thomasin (2002) ja Lastensuojelun keskusliiton osallisuuden asteisiin, joiden mukaan aihepiirit eli teemat on valittu. Teemojen alla on lisäksi valtakunnallisiin sijaishuollon laatukriteereihin pohjautuvia kysymyksiä. Saatuja vastauksia lähestyn teorialähtöisesti peilaamalla niitä tutkimuksen tavoitteisiin ja lastensuojelutyön tutkimustietoon sekä valtakunnallisiin sijaishuollon LAITURI -laatukriteereihin. Laituri-projektin myötä syntyneet vuonna 2004 julkaistut sijaishuollon laatukriteerit ohjaavat tarkastelemaan sijaishuoltoa lapsen näkökulmasta ja ne osoittavat mihin asioihin sijaishuoltopaikan tulisi kiinnittää huomiota sijaishuollon laatua arvioitaessa. Kriteerit toimivat myös asiakkailta hankittavan palautteen tukena siten, että kysely- ja haastattelulomakkeet laaditaan kriteereihin pohjautuviksi. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005, 5, 56.) Tutkimuksen viitekehyksenä on laadullinen ja lapsilähtöinen työote.

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tärkeä tehtävä on lisätä myös tutkittavien ymmärrystä asiasta ja sen myötä vaikuttaa myönteisesti tutkittavien tutkit-

tavaa asiaa koskeviin ajattelu- ja toimintatapoihin. Tutkimushaastatteluun osallistuvat eivät ole vain tiedon hankkimisen välineitä, vaan myös heille pitäisi jäädä haastattelutilanteesta ”jotain käteen”. (Vilka 2005, 103.)

Tutkimuksen laadullisuus perustuu oletukseen tiedon yksilöllisyydestä. Pyrkimyksenä oli yksilöllisten merkitysten kuvaileminen. Haastattelu mahdollisti yksilöllisten kokemusten tavoittamisen. Haastattelemalla pyritään nostamaan tietoiseksi ja näkyväksi asioita, jotka ovat voineet tottumuksen vuoksi muuttua itsestään selvyyksiksi tai huomaamattomiksi (Laine 2001, 31). Hirsjärvi ja Hurme (2008, 48) korostavat teema-haastattelun soveltuvuutta tutkittavien kokemusten ja elämysmaailman tutkimiseen. Haastattelu mahdollistaa haastateltavien kohtaamisen yksilöinä ja haastateltavat pysyivät tuomaan esiin itseään koskevia asioita omalla tavallaan. Haastattelu tutkimusmenetelmänä antaa tarvittaessa tilaisuuden syventää haastattelutilanteessa saatua tietoa selventämällä vastauksia ja kysymyksiä, pyytämällä perusteluita ja esittämällä lisäkysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35, 48.) Kuten laadulliselle tutkimukselle on myös ominaista, tieto kerättiin ihmisellä eli tutkija luotti omiin havaintoihinsa ja keskusteluihinsa tutkittavien kanssa eikä käyttänyt erityisiä mittausvälineitä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 161).

5.4 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä. Puolistrukturoiduille menetelmille on ominaista, että vain jokin menetelmän osista on ennalta päätetty. Toiteuttamassani haastattelussa ennalta päätetyt osiot olivat haastattelun aihepiirejä eli teemoja. Teemojen aiheet perustuivat tutkimuksen tietoperustaan. Teemat olivat yksityiskohtaisia mutta pelkistettyjä luetteloita, ja haastattelutilanteessa ne toimivat haastattelijan muistilistana ja keskustelua ohjaavina kiintopisteinä. Teema-alueet pidettiin väljinä, jotta laadullisessa tutkimuksessa korostettu tutkittavien elämysmaailman mahdollisimman kokonaisvaltainen selvittäminen onnistuisi. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48, 66; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 161)

Tuomi ja Sarajärvi (2002) määrittävät teemahaastattelun muistuttavan avoimuudessaan syvähaastattelua, jossa haastattelija esittää avoimia kysymyksiä ja syventää haastateltavien vastauksia etenemällä haastattelussa saatujen vastausten perusteella. Haastattelussa edetään etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysy-

mysten mukaisesti. Tarkoituksena teemahaastattelussa on, että tutkimusongelman ja tutkimustehtävän mukaisesti löydetään merkityksellisiä vastauksia, joten teemahaastattelussa ei voi kysellä ihan mitä tahansa. (Tuomi & Sajajärvi 2002, 77–78.)

Tutkimuksessani halusin korostaa tutkittavien mahdollisimman vapaata ja avointa kerrontaa, minkä vuoksi teemahaastattelu tuntui sopivimmalta valinnalta tutkimusmenetelmäksi. Koska tutkimuksen kohderyhmänä ovat lapset ja nuoret, varauduin etukäteen teemojen lisäksi myös tarkentaviin kysymyksiin, jotta voisin auttaa haastateltavia kerronnassa eteenpäin. Teemahaastattelu tuntui oikealta valinnalta myös sen vuoksi, että se antaa haastattelijalle mahdollisuuden edetä haastattelussa melko vapaasti, mikä sopii lasten ja nuorten haastatteluun mielestäni hyvin. Tällöin haastattelukysymyksiä voidaan esittää lapsen persoona ja yksilöllisyys huomioon ottaen. Tavoitteena oli saavuttaa mahdollisimman luonnollinen keskustelu haastateltavien kanssa.

Tuomen ja Sajajärven (2002) mukaan haastattelun etuna voidaan pitää joustavuutta, sillä haastattelun kuluessa tutkijalla on mahdollisuus selventää asioita kysymällä uudestaan, oikaista väärinkäsityksiä sekä keskustella haastateltavan kanssa. Haastattelussa kysymykset voidaan esittää myös siinä järjestyksessä kuin tutkijan mielestä on aiheellista. (Tuomi & Sajajärvi 2002, 75.) Toisaalta monet seikat, joita pidetään haastattelun hyvinä puolina, sisältävät myös ongelmia. Pösön (2004, 29) mukaan haastattelu on menetelmänä yhtä aikaa sekä vahva että ongelmallinen. Haastattelun vahvuus on tilan antamisessa eli siinä, että haastateltavalla on avoin tilaisuus kertoa oma versio ja näkemys tutkijaa kiinnostavista asioista. Ongelmallisuus johtuu tavallisesti siitä, että tutkija viime kädessä valitsee kysymykset, tulkitsee vastaukset ja yleensä myös hallitsee haastattelutilannetta.

Teemahaastattelu perustuu tutkimuksen viitekehyksen perusteella etukäteen laadittuihin teemoihin (Tuomi & Sajajärvi 2002, 77–78). Teemat muodostuivat tässä tutkimuksessa Osallisuuden asteisiin (Thomas 2002, Lastensuojelun keskusliitto), joiden perusteella valitsin pääteemat. Niiden alle tein teoriapohjaan nojaten tarkentavia kysymyksiä ja tavoitteena oli myös tavoittaa lapsen oma kokemus ja tunteet, joita lapsen voi olla vaikea pukea sanoiksi. Koska tunsin haastateltavat etukäteen, luottamuksellisen keskustelutilanteen luominen oli helppoa ja osasin ennakoida etukäteen tarkentavien kysymysten muotoilua riippuen siitä, ketä lasta haastattelin. Haastatteluissa pyrin pitämään mielen avoimena siten, että analyysissä lähdän liikkeelle aineistoista ja siitä,

mitä nuoret ovat tuoneet esille. Tärkeää on, miten asioista kysyee ja miten aiheen ottaa esille, koska nuoren tapa puhua voi olla erilainen kuin vanhemman tai työntekijän/haastattelijan. On myös tärkeä muistaa, että termeillä ja sanoilla voi olla erilaiset tarkoitukset nuoren ja haastattelijan ajatuksissa.

5.5 Tutkimuksellisen tiedonkeruun haasteet

Tutkimushaastatteluiden keräämisessä on aina omat pulmansa. Haastatteluaineistojen keräämisessä tutkija on aina tekemisissä sanojen kanssa. Vaikka teemahaastattelussa ei ole merkitystä, missä järjestyksessä teemat käsitellään, koska haastattelutilanteessa kysymykset esitetään haastateltavalle kuitenkin joukkona kysymyksiä. Näin ollen myös teemahaastattelussa päädytään kysymykseen, missä järjestyksessä kysymyksiä tulisi esittää. Sanat sisältävät aina riskin tulkintaongelmiin. Teemahaastattelun kysymysten muotoilussa auttaa kuitenkin kohderyhmän tuntemus. Ongelmana kuitenkin usein on se, että kysymykset peilaavat kysymyksen tasolla tutkijan käsityksiä tutkittavasta asiasta (Vilka 2005, 104–105.)

Alasuutari (2005) muistuttaa, että lapsen haastattelussa on aina läsnä aikuisen ja lapsen välinen valtaero. Aikuisten näkökulmasta lapsi on kasvatuksen, huolenpidon ja suojelun kohde ja aikuisella on määräävä asema suhteessa lapseen. Myös tutkimushaastatteluissa valtaero on väistämättä olemassa ja se voi näyttäytyä sekä myönteisesti että kielteisesti. Myönteisesti sen kautta, että aikuinen voi tehdä lapselle monenlaisia kysymyksiä ja odottaa lapsen vastaavan niihin. Lapsi puolestaan on tottunut tähän valta-asemaan ja pyrkii vastaamaan useimpiin aikuisen esittämiin kysymyksiin. Lapsen ja aikuisen epätasa-arvoisuus voi kuitenkin näyttäytyä myös kielteisesti haastattelussa, mikäli aikuinen ikään kuin testaa lapselta hänen tietämystään ja osaamistaan. Lapsi voi pyrkiä antamaan oikeita vastauksia, eikä niinkään kertomaan kokemuksistaan. Jos lapsi vastaa usein ”en tiedä” tai ”en muista”, voi se olla merkki siitä, että haastattelija edistää kysymyksillään lapsen ja aikuisen välisen valtaeron muodostumista. (Alasuutari 2005, 152–153.) Pyrin tässä tutkimuksessa kiinnittämään huomiota siihen, ettei haastateltavan ja haastattelijan epätasa-arvoisuus korostuisi. Lapsen ja aikuisen välistä olemassa olevaa suhdetta on kuitenkin mahdotonta poistaa haastattelussa kokonaan, mutta suhteuttamalla kysymykset, haastattelun etenemisen ja toteuttamisen lapsen iän ja kehitystason mukaan, on epätasa-arvoisuutta mahdollista kaventaa.

Kallandin (2005) mukaan lapsen muistamattomuus voi kertoa lapsen turvallisuudesta tai turvattomuudesta. Turvallinen lapsi usein kertoo avoimemmin kokemuksistaan, kun taas turvaton lapsi voi olla sulkeutunut tai hän voi vääristää kokemuksiaan. Tämän vuoksi lasta haastateltaessa, tulisikin erikseen kysyä konkreettista tapahtumista ja lapsen tunteista. Muistamattomuus voi liittyä lapsen laiminlyöntiin tai vääristettyihin kokemuksiin, ja loppujen lopuksi lapsi saattaa muistaa asioita, kun niistä osaa oikealla tavalla kysyä. (Kalland 2004, 135.) Myös tässä tutkimuksessa tuli ilmi etenkin sijoitusajankohtaan liittyvää muistamattomuutta.

5.6 Tutkimuksen eettinen näkökohta

Tutkimuksen eettisyys tarkoittaa muutakin kuin hyvää tieteellistä käytäntöä. Etiikan ydin on tiedeyhteisön ymmärrys siitä, miten tutkimuksessa tuotetaan luotettavaa uutta tietoa ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla. Tämä koskee niin tutkimuksen suorittamista kuin sen raportoimistakin. (Kuula 2007, 60.) Alasuutari (2005, 26) painottaa, että on keinotekoista erottaa tutkimuksen eettinen arviointi siitä, miten tutkimusta ja sen laatua arvioidaan. Ihmisiä koskevan tutkimuksen peruskysymykset kietoutuvat erottamattomasti etiikan ympärille, eikä eettisiä kysymyksiä pidä ymmärtää tiedon tuottamisen prosessista erillisinä. Teoreettisilta tai metodologisilta perusteiltaan ongelmallisten tutkimustulosten julkaiseminen on aina myös eettisesti kyseenalaista.

Haastattelutilanteen eettisyyteen kuuluu olennaisena tiedotus siitä, että haastattelumateriaali hävitetään tutkimuksen teon jälkeen, eikä lasten kommentteja pystytä tunnistamaan tutkimusraportista. Haastatteluaineistoa käytetään näin ollen vain tarkoituksenmukaisesti, eli tutkimusraportin kokoamiseen (Kuula 2006, 89). Tämän vuoksi olen varmistanut, että tutkimusprosessin ulkopuolisilla ei ole mahdollisuutta nähdä tutkimusaineistoja.

Tutkimuksen tekeminen kietoutuu monella tapaa tutkimusetiikkaan eli hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. Se kulkee tutkimusprosessin ideointivaiheesta tutkimustuloksista tiedottamiseen. Tutkimusetiikalla tarkoitetaan yleisesti sovittuja pelisääntöjä suhteessa esimerkiksi tutkimuskohteeseen ja toimeksiantajiin. Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan, että tutkijat noudattavat eettisesti kestäviä tiedonhankintamenetelmiä ja tutkimusmenetelmiä. Tiedonhankinnassa hyvä tieteellinen käytän-

tö tarkoittaa sitä, että tutkija perustaa tiedonhankintansa oman alansa tieteellisen kirjallisuuden tuntemukseen, muihin asianmukaisiin tietolähteisiin ja oman tutkimuksensa analysointiin. (Vilka 2005, 30.)

5.7 Aineiston analyysi ja tutkimuksen luotettavuus

Tutkimukseni on aineisto- ja asiakaslähtöinen tutkimus sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksista. Olen lähtenyt ajatuksesta, että nuoret ovat kertoneet minulle niitä asioita, jotka ovat heille erityisen merkityksellisiä tai olennaisia. Kun olen kysynyt nuorilta heidän kokemuksiaan osallisuudesta lastenkodin arjessa, oletan heidän kertoneen niitä asioita, jotka ovat tuntuneet tärkeiltä ja siten kertomisen arvoisilta. Nuoret ovat kertoneet myös asioita, jotka ovat tulleet heille siinä tilanteessa mieleen ja jotka he ovat halunneet jakaa tutkijan kanssa. Lähdän ajatuksesta, että yhdentekevät asiat eivät palaudu mieleen yhtä vahvasti, kuin tärkeiksi koetut tai tunteita herättäneet ajatukset (vrt. Laakkonen 2007). Kiinnostukseni kohteena on siis kunkin nuoren henkilökohtainen kokemus ja sen merkitys tälle.

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimusmenetelmän perusmenetelmä. Useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat jollain tapaa sisällönanalyysiin, mikäli sisällönanalyysi määrittellään kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen sisältöjen analysoinnin väljäksi teoreettiseksi kehykseksi. Sisällönanalyysiä voidaan pitää tekstianalyysinä, jonka tarkoituksena on etsiä tekstistä merkityksiä, tarkoituksena järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon siten, että aineiston sisältämä informaatio säilyy edelleen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93, 105–110.)

Tutkimuksen analyysi noudattaa Tuomen ja Sarajärven (2009) määrittelemää teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Teorialähtöinen sisällönanalyysi tarkoittaa sitä, että analyysi perustuu tutkimuksessa aiemmin esiteltyyn teoriaan. Tämä ei toki poissulje sitä, etteikö tutkija tarkastelisi aineistoa avoimin silmin. Halusin korostaa, että vaikka tutkimuksen analyysiä on vahvasti ohjannut, varsinkin aluksi, osallisuuden teorioista rakentuneet aihepiirit, olin valmis laajentamaan teorioiden näkemyksiä tutkimustulosten valossa.

Aloitin tutkimusaineiston analysoinnin litteroimalla aineiston kirjalliseen muotoon. Litteroinnin jälkeen luin auki kirjoitetut haastattelut läpi ja tein niihin alustavia mer-

kintöjä sen mukaan, millaista tietoa niissä mielestäni kerrottiin ja mikä oli olennaista tämän tutkimuksen kannalta. Teemoittelin vastaukset jakamalla ne haastattelukysymyksittäin. Kirjasin kunkin kysymyksen alle, kuinka jokainen haastateltava oli siihen vastannut. Näin pystyin näkemään vastausten jakautumista. Tarkastelin löytyikö vastauksista samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia.

Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia teemoja eli aiheita. Teemoittelu tarkoittaa laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä erilaisten aihepiirien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Tutkimushaastattelun teemat perustuvat Thomasin (2002) Osallisuuden asteisiin. Kunkin sisältöalueen alaisuudessa tarkastelin haastateltavien vastauksista osallisuuden kokemuksen ilmenemistä.

Edelleen aineistoon syventyen ja sitä tiivistäen, laadin analyysirungon. Tuomen ja Sarajärven (2009, 113) mukaan analyysirunko voi olla strukturoitu, jolloin aineistosta kerätään vain niitä asioita, jotka ovat keskeisimpiä tulosten kirjoittamisen kannalta. Tutkimuksen kannalta keskeisimpiä asioita olivat lapsen omakohtainen kokemus osallisuudestaan. Suhteutin aineiston vastauksia osallisuuden teorioihin, kuten Shierin (2001) ja Lastensuojelun Keskusliiton (2007) luokitteluihin.

Tutkijan on käytettävä hallitusti omia merkityksiään, voidakseen tutkia haastateltavien merkityksiä validisti. Aineiston tulkintaa voidaan pitää validina silloin, kun tutkijat ovat ymmärtäneet lasten vastaukset heidän tarkoittamallaan tavalla. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Tähän olen pyrkinyt jättämällä omat tulkintani aineiston ulkopuolelle ja keskittynyt vain aineistossa esiintyviin merkityksiin. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan voida pois sulkea sitä, että tutkijan omat taustatekijät vaikuttavat muun muassa siihen, kuinka hän kuulee, havainnoi ja tulkitsee aineistoaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136.) Pyrin tutkimuksessa kuvaamaan selkeästi perusteltuja tuloksia ja johtopäätöksiä.

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 189) toteavat, että perinteinen reaabiluus kvalitatiivisessa tutkimuksessa kiinnittyy aineiston laadun arvioimiseen ja koskee tutkijan toimintaa haastateltavien vastausten sijaan. Tämä huomioiden kirjasin haastateltavien vastaukset läpi sana tarkasti ja täydensin näitä vastauksia välittömästi haastattelun jälkeen. Pyrin myös korostamaan, että tutkimuksen tulokset avaavat mahdollisimman pitkälle haastateltavien ajatuksia ja näkemyksiä esittämällä suorina lainauksia haastatteluista. Laina-

ukset toimivat aineistoa kuvaavina tekijöinä ja elättivät tekstiä. En halunnut tuoda esille haastateltavien ikää, sukupuolta tai muita tunnistetietoja, vaikka ne varmaan olisivat kiinnostaneet lukijaa. Niiden esiintuominen olisi kuitenkin saattanut vaikuttaa liikaa tutkittavien tunnistettavuuteen, koska otos olisi sen verran pieni.

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen tuloksia tutkimustehtävän mukaan. Olen jaotellut vastaukset neljän pääteeman alle. Ensimmäisessä käsittelen lapsen osallisuuden kokemuksia vaikutusmahdollisuuksien kautta, toisessa päätöksentekoprosessia koskien mahdollisuutta itsenäisiin päätöksiin ja päätöksentekoa omaan elämään ja sijaishuoltopaikan arkeen liittyvissä asioissa ja kolmannessa lähestyn aihetta tiedonsaannin kannalta, neljäntenä lähestyn osallisuus -käsitettä tunteiden ja itsensä ilmaisun ja huomioiduksi tulemisen kautta. Lopuksi käsittelen haastateltavien osallisuuden kokemuksesta lastensuojelun sijaishuollossa omana lukuna. Kuinka lapset kokevat saavansa tietoa omasta elämästään niin arjesta kuin tulevaisuudestakin. Toisessa kappaleessa pohdin tuloksia ja peilaan niitä teoriaan.

6.1 Vaikutusmahdollisuudet

Haastateltujen nuorten kokemukset vaikuttamismahdollisuuksistaan arkeen olivat hajanaisia. Nuoret kertoivat tulewansa kuulluksi arjessa ja heidän mielipiteistään oltiin kiinnostuneita. Yksi koki jatkuvan mielipiteiden kysymisen ärsyttävänä. Hän kuitenkin ymmärsi, miksi hänen mielipidettään kysyttiin. Nuoret kertoivat woiwansa vaikuttaa ruokalistoihin ja pienryhmäkodin hankintoihin, mutta retkiin he eivät kokeneet woiwansa vaikuttaa. Puolet haastateltavista mainitsi erityisesti olleensa usein haluton osallistumaan retkiin tai muuhun yhteiseen tekemiseen, mutta joutuneensa silti osallistumaan aikuisten päätöksellä.

“Mä olen yrittänyt sanoa aina aikuisille, ettei mua kiinnosta lähteä johonkin retkelle, mutta multa ei edes kysytä, vaan on pakko vaan lähteä.”

“ Retkistä ei saa etukäteen tietoa, et vois miettiä haluaako osallistua vai ei. Sit on pakko kuitenkin lähteä.

Yli puolet vastaajista kuitenkin toivoi enemmän yhteistä tekemistä ja matkustelua.

Hurtigin (2006) mukaan nuoret osallistuvat usein neuvotteluihin, mutta he eivät välttämättä osallistu aktiivisesti keskusteluun. Myös Eskonen ym. (2006, 36) toteaa tutkimuksessaan, kuinka nuoren läsnäolon arvo perustuu lähinnä siihen, että nuori on kuulemassa, mitä aikuiset hänestä puhuvat. Tässä tutkimuksessa haastateltavat kokivat huoltosuunnitelmaneuvoittelut tärkeänä paikkana olla läsnä, koska siellä päätetään nuoren omista asioista. Nuoret kokivat tulevansa neuvotteluissa pääosin hyvin kuuluksi ja he kokivat, että heidän asioistaan ollaan pääosin aidosti kiinnostuneita.

“ Aikuiset kysyvät paljon mitä mieltä olen asioista. Saan kertoa mitä mieltä olen ja yleensä ainakin kotilomiin liittyvät toiveet toteutuvat. “

“Mulle kerrotaan etukäteen, mistä palaverissa puhutaan ja saan aikaa miettiä ja kerroo aikuisille, mistä haluaisin siellä puhua.”

“Tuntuu, että sosiaalityöntekijä ei ota minua tosissaan. Vaikka hän kysyy ja vastaan, hän sivuuttaa ajatukseni sanomalla, et ne ajatukset on sitten vanhempana erilaisia. Mitä mieltä on kertoa, jos ei edes halua kuunnella?”

Lapsen osallistaminen vaikeissa lastensuojeluasioissa on monesti haastavaa. Vaikka työntekijä antaisi monipuolisesti tietoa, nuori voi jäädä yksin asian aiheuttamien tunteiden kanssa. Asioita pitäisi voida puida riittävän pitkään ja useasti ja varmistaa eri tilanteissa, että nuori ymmärtää riittävän syvällisesti erilaiset tapahtumat. Lapselle tulisi myös antaa mahdollisuus turvallisesti surra asioita. (Ylönen 2009, 121.)

“Palaveripäivänä on kiva, kun saa vapaapäivän koulussa. Voi puhua aikuisten kanssa, jos jotkut asiat jäi vielä mietityttämään.. kun kuitenkin joku asia jää mieleen pyörii tai voi olla paha mieli.. jos asiat ei mene kuten on ajatellut..”

Nuorista lähes kaikki olivat sitä mieltä, että heillä olisi mahdollisuus olla osallistumatta myös neuvotteluun, mutta itse olemalla paikalla, omat asiat tulevat varmemmin huomioituiksi.

*“On tärkeää olla paikalla, koska siellähän päätetään **mun** asioista ja elämästä.”*

“Tiedän, että aikuiset ajaisivat minun toiveitani, jos en olisi paikalla. Kyllä se tässä arjessa tulee aikuisille kuitenkin selväksi, mitä toivon ja haluan.”

Osallisuuden kokemus voi syntyä, vaikka lapsi ei olisi lainkaan paikalla tekemässä päätöksiä. Näin sillä edellytyksellä, että lapselle on tullut tunne, että joku päätöksentekijöistä on kuullut häntä ja ymmärtänyt hänen näkemyksensä ja ottanut ne vakavasti. (Oranen 2008, 11.) Hurtigin mukaan lapset voivat myös tuottaa tietoa, jonka mukaan he eivät halua käyttää osallistumisoikeuttaan, mutta myös silloin heillä on oikeus tietää, mistä on kyse. Lapsi ei pyydä osallisuutta eikä ole aktiivinen asiassa, josta heillä ei ole selvää käsitystä. Epätietoinen lapsi voi ajatella, ettei asia koske häntä vaan on aikuisten välinen. (Hurtig 2006, 183–192.)

Kaksi vastaajista kertoi, ettei uskoisi tulevaisuuttaan huomioduksi, mikäli päättäisi olla osallistumatta. Yksi nuori kertoi kokeneensa, ettei hänen toiveitaan tai tunteitaan huomioda neuvotteluissa, eikä sen vuoksi nähnyt vaikutusmahdollisuuksiaan omiin asioihinsa kovin vahvana. Huoltosuunnitelmiin tai muihin nuorta koskeviin palavereihin osallistuvista henkilöistä nuoret eivät kokeneet voivansa vaikuttaa. Yhtä nuorta lukuun ottamatta, kukaan ei kuitenkaan kokenut tätä ongelmaksi, koska tiesivät, että jokaisella läsnä olevalla on jokin rooli neuvottelussa tai nuoren elämässä. Yksi nuorista koki tulleen sivuutetuksi, kun hänen toivettaan ei toteutettu liittyen asiakassuunnitelmapalaveriin osallistujiin.

“No kyllä mä vähän ärsyynnyin, kun kysyin varta vasten, et saako - - osallistua palaveriin, ni ei annettu lupaa sillä perusteella, että se ei oo mukana mun elämässä. Mun onhan se mukana, vaikei se täällä varmaan aikuisille näy. Et eipä mun mielipiteellä kauheesti ollu merkitystä..”

Haastatteluun osallistuneet nuoret kokivat valinnanmahdollisuutensa liittyen omaan elämäänsä hyvänä. Orasen (2008, 11) mukaan lapselle ja nuorelle osallistuminen omien asioiden hoitamiseen antaa kokemuksia kuulluksi tulemisesta, omien ajatusten ja mielipiteiden arvostamisesta sekä kokemuksen siitä, että lapsella on mahdollisuus vaikuttaa. Nuoret nimesivät harrastukset, omat menot kavereiden kanssa koulun jälkeen, kotilomat ja opiskelupaikan valinnan tärkeimmiksi asioiksi omassa elämässä, joihin lähes kaikki nuoret kokivat saavansa vaikuttaa lähes täysin. Puolet kokivat, että myös aikuisten tekemät päätökset ovat olleet heidän kannaltaan hyviä ja he kertoivat

tekevänsä päätökset isommista asioista yhdessä aikuisen kanssa.

“Vaikka saankin itse päättää, on aikuinen kyllä kuitenkin aina mukana ainakin keskustelemassa siitä, onko se hyvä vai huono asia. Jos mun ajatus oli huono, sitten yhdessä mietitään parempi. En mä silti koe, et aikuinen olisi jotenkin jyrännyt mun mielipiteen, kun siitä kuitenkin yhdessä puhutaan”

“Kyllä aikuinen on aina mukana, jos on jotain isoja asioita, joista pitää päättää. Joskus aikuinen on tehnyt päätöksiä yksinkin, mut aina ne on olleet ihan perusteltuja. Ainakin sen jälkeen, kun niistä on kerrottu, et miks niin on päätetty.”

Lapsella on oikeus vaikuttaa itse asioihinsa, mutta lapsen etu ja suojeleminen voi edellyttää, ettei päätös ole oman mielen mukainen. Päätöksen tekijän tulee silti perustella lapselle tai nuorelle, miksi päätös on tehty tämän mielipiteestä poikkeavalla tavalla. (Tervo 2012, 14.) Tässä haastattelussa vastaajat olivat kokonaisvaltaisesti tyytyväisiä vaikutusmahdollisuuksista omaan elämäänsä ja kokivat saavansa vaikuttaa tarpeeksi.

Osa haastatelluista nuorista koki haluavansa vaikuttaa enemmän omiin asioihinsa, mutta he eivät kuitenkaan osanneet eritellä, mihin asioihin he olisivat toivoneet lisää vaikutusmahdollisuuksia. Vario (2012, 40) kirjoittaa, kuinka lapsuuden pettymykset ovat voineet viedä lapselta tai nuorelta kyvyn unelmoida. Nuori voi pelätä tavoitteiden asettamista ja unelmoimista, koska hän ei halua asettaa itseään alttiiksi uusille pettymyksille. Ritala-Koskinen (2001) on todennut, kuinka lasten voi olla hankala kertoa mielipiteitään kysyttäessä, koska lapset eivät ole tottuneet siihen, että heidän mielipiteitään kuullaan tai niille annetaan kovin suurta painoarvoa. Orasen mukaan lastensuojelussa lapsilla ja nuorilla on usein paljon kokemuksia siitä, että asiat vain tapahtuvat ja elämässä ollaan koko ajan ”kohtalon” tai ”onnen” armoilla. Heille mahdollisuus itse vaikuttaa voikin olla erityisen merkityksellinen. (Oranen 2008, 11.)

Biologiseen kotiin päin suuntautuvat toiveet nousivat yli puolella vastaajista suurimmiksi asioiksi, joihin he olisivat toivoneet enemmän vaikutusmahdollisuuksia. Kuitenkin kahta vastaajaa lukuun ottamatta nuoret ymmärsivät, miksi kotiinpaluu ei ole mahdollinen ja miksi kotilomia ei voitu toteuttaa nuoren omien toiveiden mukaisesti. Kaksi vastaajista ei nähnyt mitään syytä olla sijoitettuna ja koki tulleensa täysin sivuutetuksi sekä kotiinpaluun suhteen että kotilomiin liittyvissä päätöksissä.

Haastattelussa kysyin lapsilta, kokevatko he voivansa vaikuttaa hoitonsa sisältöön, jokainen piti kysymystä vaikeana vastata. Lapset eivät kokeneet olevansa hoidossa eivätkä nähneet omia vaikutusmahdollisuuksiaan lainkaan konkreettisenä liittyen hoidon sisältöön. He näkivät aikuisten tietävän, eivätkä osanneet ajatella vaikuttavansa tai edes voivansa vaikuttaa siihen itse.

6.2 Osallisuus päätöksenteossa

Lasten osallisuus ei tarkoita päätösvallan ja liian suuren vastuun siirtämistä lapsille, vaan kasvatuksellinen vastuu toiminnasta säilyy aina aikuisella. Aikuisen tehtävänä on määritellä rajat ja arvioida lasten kehitystason mukaisesti, millaiseen vastuunkantoon he pystyvät. Mitä nuorempana lapsi saa omalle kehitystasolleen sopivaa vastuuta, sitä helpompi hänen on myöhemmässä elämässään osallistua ja vaikuttaa. (Piiroinen 2007, 6.)

Vastanneet nuoret kokivat tulevansa huomioituksi päätöksenteossa vaihtelevasti. Vastauksista nousi esiin etenkin vanhempien, lähellä täysi-ikäisyyttä olevien nuorten halu itsenäisiin päätöksiin, he kokivat, etteivät saa tarpeeksi päättää esimerkiksi omaan elämäänsä liittyvistä asioista eivätkä saa tietoa itsenäistymiseen liittyvistä tai omiin oikeuksiinsa asioista. Kotiintuloajat ja itsenäistymiseen liittyvät asiat koettiin suurimmiksi asioiksi, joissa nuoret kaipasivat enemmän valtaa päättää omista asioistaan.

“Mä haluaisin enemmän päättää vapaa-ajan vietosta, olla myöhempään ulkona ja tuoda kavereita. Ja et kaverit sais olla yötä tai ees myöhempään kylässä.”

“Mä en haluaisi enää ilmoittaa aina aikuisille, jos tuunkin myöhään kotiin tai jos jään koulusta suoraan tapaa ystäviä. Aina soitetaan perään, et missä oon. Mä oon jo sen ikäinen, et tuntuu oudolta, et pitää vielä ilmoitella ja soitella perään.”

“Haluisin viettää enemmän viikonloppuja kyläilemässä sukulaisilla, mut en saa lupaa olla joka viikonloppu poissa.”

Puolet nuorista oli tyytyväisiä nykytilanteeseen. He eivät kaivanneet lisää mahdollisuuksia päätöksentekoon vaan olivat tyytyväisiä nykytilanteeseen. Nuoret kokivat saavansa tarvittaessa osallistua päätöksentekoon siinä määrin, kuin itse haluaisivat.

Latvala ja Korppi (2010, 9) kirjoittavat YK:n lasten oikeuksien sopimuksen artiklasta lapsen *oikeutena* osallisuuteen, eikä pakkona. Lapselle tulee antaa oikeus osallisuuteen ikään ja kehitystasoon nähden, lapselta ei saa viedä lapsuutta antamalla hänelle liikaa vastuuta päätöksentekotilanteessa.

“Ei nuori voi kaikesta päättää itse tai yksin.”

“Aika luonnollista kuitenkin, että aikuinen on päättämässä mun kanssa asioista. Kyllä multa silti kysytään ja otetaan mun mielipide huomioon.”

“Saan päättää ihan sopivasti, sellaisista asioista ainakin, mitkä vaikuttaa mun arkeen eniten.”

Kaikki nuoret kertoivat aikuisten olevan lähes aina mukana päätöksenteossa, mutta silti moni koki tekevänsä itsenäisesti päätöksiä. Yksi vastaajista koki, ettei hänellä ole ollut vielä aika itsenäisille päätöksille ikänsä vuoksi. Hän totesi saavansa kyllä päättää, kun sen aika olisi.

Nuorilta kysyttiin tietoisuutta heidän oikeuksistaan olla mukana mm. päätöksenteossa, mutta kukaan ei tiennyt omaavansa minkäänlaisia oikeuksia päätöksentekoprosesseissa. Eräs nuori totesi, että vaikka heidän mielipiteitään kysytään, tuntuu turhalta aina edes sanoa, koska niitä ei huomioida kuitenkaan. Hän koki, ettei oikeus olla mukana, anna kuitenkaan mahdollisuutta tehdä sellaisia päätöksiä, joita itse haluaisi tehdä. Lähellä itsenäistymisikää olevilla nuorilla oli voimakkaana kokemus siitä, että he eivät saa osallistua tarpeeksi päätöksentekoon liittyen omaan elämäänsä.

“Mä oon jo kohta täysi-ikäinen, mut tuntuu, et vieläkin olisin aikuisten mielestä lapsi.”

“Pitäis vapaus lisääntyä, kun ikää tulee, mut tuntuu, et aikuiset ei näe sitä, et olen kohta täysi-ikäinen.”

Nämä nuoret ajattelivat täysi-ikäisyyden merkitsevän automaattisesti täydellistä vapautumista aikuisten mukanaolosta heidän elämässään päätöksenteon tasolla. Piironen (2007, 9) kuitenkin toteaa osallisuuden tavoitteeksi opettaa lapsille, että asiat eivät vain tapahdu, vaan niiden eteen täytyy jonkun tehdä jotain. Tuloksena syntyy kriitti-

sesti ja avoimin silmin maailmaa katsova kansalainen.

6.3 Mahdollisuus tiedonsaantiin

Lapsella ja nuorella on oikeus tietää, mistä asioista hänen kohdallaan on kysymys, kun työskennellään lastensuojelun sosiaalityössä. (Hurtig 2006, 188). Mahdollisuus tiedonsaantiin sijaishuoltopaikan arjessa herätti ristiriitaisia vastauksia. Nuoret kokivat saavansa yleensä tietoa arjen asioista, mutta esimerkiksi retkistä heille ei heidän mukaansa informoitu tarpeeksi ajoissa. Myös lääkäri, ym. palaveriaajat he kokivat usein unohtuneen ja saaneen tiedon viimetingassa. Osa vastaajista oli sitä mieltä, etteivät he olleet tulleet ajatelleeksi aiemmin, mitä tietoja he kaipaisivat enemmän. Nuoret kertoivat yleensä ymmärtävän, mitä aikuiset heille kertovat ja uskaltavansa kysyä, jos kaipasivat lisäselvitystä.

Vajaa puolet vastanneista kertoi saavansa liian vähän tietoa liittyen omaan elämään ja tulevaisuuteen. He kaipasivat tietoa sijoituksen kestosta, itsenäistymiseen liittyvistä asioista ja siitä, mitä lähitulevaisuudessa tapahtuu. Ymmärrys siitä, ettei aikuisillakaan ollut aina tietoa asioista, ei hälventänyt halua tiedonsaantiin.

“Mä en tiedä mitä tulevaisuudessa tapahtuu, tai pääsenkö mä kotiin vai en.”

“Mä kun kysyn jotain asiaa, vaikka tulevaisuuteen liittyen, aikuinen ei välttämättä ehdi puhua sitä loppuun. Niin sit se tieto jää aina saamatta.”

“Aikuiset ei aina kerro. Kai ne haluaa suojella mua, ettei mun tarttis taas pettyä.”

Epävarmuus omasta tulevaisuudesta ja tapahtumista olivat usealle asioita, joista tietoa olisi tarvittu huomattavasti enemmän. Osa olisi halunnut enemmän tietoa siitä, kuinka kauan sijoitus kestäisi ja milloin hän pääsisi kotiin. Puolet nuorista koki kuitenkin saavansa tarpeeksi tietoa omista asioistaan. Kaikki nuoret kertoivat saavansa tietoa aina kysyttäessä. Muutama kertoi, ettei ole juurikaan kiinnostunut edes tietämään enempää, vaan koki olevansa varsin tyytyväinen tämänhetkiseen tiedonsaantiin. Muutama totesi myös voivansa kysyä äidiltä, jos aikuisten kanssa ei muista puhua asioista.

“Saan ihan tarpeeksi tietoa omista asioista. Tiedän kyllä, et voin aina kysyä, jos haluan tietää lisää jostain.”

“Äidin kanssa jutellaan aika paljon. Siltä mä saan kaiken tiedon, jos aikuiset ei ole muistaneet kertoa.”

“Mä saan kyllä lukea aina Nappulaa (päivittäinen hoitotyön asiakastietojärjestelmä) jos haluan ja kuukausiraportit. Mut en mä yleensä jaksa lukea niitä, kysyn mieluummin jos haluan tietää.”

Tervo (2012, 15) toteaa, että nuoren tulee voida muodostaa käsityksensä vapaasti siten, että ymmärtää sen, mistä on kysymys ja mitä vaihtoehtoja hänen tilanteessaan on. Sen vuoksi hänelle tulee nauttia tietoa häntä koskevista suunnitelmista, toimenpiteistä ja niiden aikatauluista lapsen iän ja kypsyytensä mukaisesti.

6.4 Mahdollisuus tunteiden ja itsensä ilmaisuun

Lapsen pitäisi saada kertoa asioistaan rauhassa omalla tavallaan. Lapsen itsensä esiintuomien asioiden tulisi olla lastensuojelutyön lähtökohtana, koska ne antavat tärkeää tietoa lapsen sen hetkisistä olosuhteista sekä tapahtumista (Kolari 2006, 24). Tässä haastattelussa kaikki vastanneet nuoret kertoivat puhuvansa omista asioistaan sijaishuoltopaikan aikuisten kanssa. Muiden nuorten kanssa kertoi puhuvansa vain muutama, lähinnä sisarukset keskenään. Nuoret kertoivat aikuisten kysyvän heidän mielipiteitään, mutta vajaa puolet koki, ettei niitä aina huomioida tarpeeksi. Yksi vastaajista kertoi aikuisten huomioivan häntä, mutta antavan hänelle myös omaa rauhaa, kun hän sitä tarvitsee. Toinen mainitsi, että hänen mielipiteistään ja tunteistaan oltiin aiemmin enemmän kiinnostuneita kuin nykyään.

“Aiemmin, kun oli nuorempi, mun mielipiteitä kysyttiin jatkuvasti. Nyt tuntuu, ettei kysellä enää niin paljon. Tuntuu, et aikuiset ei ole enää niin kiinnostuneita ku aiemmin?”

Lähes kaikki kokivat, että heitä rohkaistaan kertoman mielipiteensä ja näyttämään tunteensa, myös negatiiviset.

“Mua kannustetaan kertomaan aina oma mielipiteeni. Myös huonot asiat saan kertoa ja näyttää jos suututtaa. Olen mä täällä ovia paiskonu pari kertaa, kun on suututtanu,

mut oon pyytänyt kyllä anteeksi heti. Ei aikuiset ole olleet pahoillaan siitä.”

Muutamaa vastaajaa lukuun ottamatta kaikki kokivat, että heidän mielipiteillään on merkitystä ja että aikuiset ovat aidosti kiinnostuneita heidän ajatuksistaan ja tunteistaan. He kokivat tuntevansa talon aikuiset hyvin, mikä helpottaa aisoista avoimesti puhumista. Lapsen aito kuunteleminen, hänen asioistaan kiinnostuminen ja lapsen ottaminen mukaan erilaisten päätösten tekoon, rakentavat kaikki yhdessä lapsen ja aikuisen välille luottamuksellista ilmapiiriä, jossa molemmilla osapuolilla on mahdollisuus tulla osalliseksi kyseisestä toiminnasta. (Stenius & Karlsson 2005, 8–20.) Haastatellut nuoret kuvailivat yksityiskohtaisesti muun muassa aikuisen elekieltä, minkä perusteella he kertoivat tietävänsä, milloin aikuinen todella kuuntelee ja on aidosti kiinnostunut.

“Sen vaan huomaa, kun kuuntelee. Katse ei harhaile ja ei tee mitään muuta siinä. Kyllä sen tietää vaan. Jos huomaa, ettei aikuista kiinnosta, ei sit halua puhuakaan.”

“Kyllä aikuiset tosissaan on kiinnostuneita mun mielipiteistä. Sen huomaa siitä, että ne kuuntelee, kun ne tekee tarkentavia kysymyksiä, eikä ala puhumaan tai tekee muuta, kesken mun lauseen. Ne on niinkun keskittynyt siihen, mitä kerron.”

Aikuisten kysely saattoi aiheuttaa myös tunteita, ettei nuorta oteta vakavasti.

“Aikuiset kohtelee mua välillä, kuin olisin joku 5-vuotias. Kai ne ei muista, et en ole enää niin nuori.. Tuntuu ettei mua oteta aina vakavasti, kun koko ajan huolehditaan ja kysellään tai soitetaan perään. En mä ehkä sit kerro enää nykyään ite niin paljon ajatuksiani, ehkä niitä siksi kysellään..”

Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä havainnoida lasta ja peilata hänen kokemusmaailmaansa. Vuoropuhelun syntymiseen lapsen kanssa tarvitaan aikaa, lapsilähtöistä työotetta, kykyä virittäytyä lapsen aaltopituudelle, herkistymistä jakamaan, näkemään ja kuulemaan. (Välivaara 2004, 12–22.) Haastattelusta kävi selvästi ilmi, nuorten kyky havaita aikuisen todellinen läsnäolo vuorovaikutustilanteessa.

Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävässä yhteisöissä, on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallistuminen perheen, suvun, oman asuinalueen ja muiden elämänpiiriin kuuluvien yhteisöjen elä-

mään ja toimintaan antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden rakentaa ymmärrystä siitä, kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän (Bardy, Salmi & Heino 2001, 125.) Jokainen nuori koki omaavansa erilaisen roolin ryhmässä. Muutama koki, etteivät muut nuoret huomioi heitä tai ole kiinnostuneita heidän mielipiteistään, mutta muut kertoivat toisten nuorten ottavan heitä huomioon, etenkin huonoina päivinä.

“Kyllä täällä on ihan kivoja lapsia, ja kauan ollaan asuttu yhdessä, mutta nykyään tuntuu, ettei yhteisiä puheenaiheita ole enää.”

“Mä olen sellainen, et tulen kaikkien kaa toimeen, kyllä mä yritän ajatella, et kaikilla olis hyvä olla täällä.”

“Ei kukaan kysy tai ole kiinnostunut, niinku alussa oli. Nyt vaan ollaan omissa porukoissaa, joskus jotain saatetaan puhua, mut usein vaan jotain töykeetä.”

Yhtä lukuun ottamatta jokainen muisti tulonsa sijaishuoltopaikkaan, vaikka useilla siitä oli kulunut jo useita vuosia, jopa 6. He kertoivat saaneensa hyvän vastaanoton ja kokeneet olonsa kotoisaksi, mutta jännittyneeksi. Moni muisti tarkalleen pieniä yksityiskohtia myöten, mitä sijoituspäivään ja –hetkeen oli liittynyt ja he olivat otettuja saamastaan lämpimästä vastaanotosta sekä jo talossa asuvien nuorten huomiosta. Se sai heidät ajattelemaan asiaa myös uusien taloon tulevien nuorten kannalta. Yksi nuori kertoi, että jokainen tarvitsisi yhtä lämpimän vastaanoton.

“Mä en ikinä unohda, kun olin ihan erakko, sellainen simpukka, kun talon nuoret tulivat lähes väkisin ajaa mut ulos mun huoneesta ja alkoivat kysellä ja puhua. Se oli hauskaa näin jälkikäteen ajateltuna. Silloin mietin vaan, et menkää pois. Ne ei vaan antaneet periksi.”

“Muistan, kun jo talossa asuvat nuoret tulivat kyselemään koko ajan, et onko kaikki hyvin. Mut otettiin hyvin vastaan. Aikuiset oli kivoja ja huomaavaisia. Mä en jäänyt yksin. Jännitti kyllä kauheesti.”

6.5 Osallisuus nuorten käsitteenä

Jokaisella vastanneista nuorista oli erilainen käsitys osallisuudesta. Useimmille käsite oli täysin vieras eivätkö he osanneet määritellä sitä millään tavoin. Osa määritteli sitä seuraavasti:

“ Osallisuus on mukaan pääsemistä ja yhdessä tekemistä.”

“ Leffan katsomista yhdessä.”

“Sellaista, et saa vaikuttaa arkeen ja ottaa osaa.”

“On mukana vaikka retkellä.”

Nuorten käsitykset osallisuudesta kävivät ilmi hyvin konkreettisina asioina. Vastaajat eivät nähneet omaa mahdollisuuttaan merkittävänä esim. muutosten aikaansaajina tai päätöksentekijöinä. He mielsivät osallisuuden konkreettisina asioina, lähinnä mukanaolona ja muu oli aikuisten päätösvallassa.

7 POHDINTAA

Tässä luvussa esittelen johtopäätöksiä sekä pohdin merkittävimpiä tutkimustuloksia suhteessa aiempiin teorioihin. Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, miten sijoitetut lapset ja nuoret kokevat osallisuutensa sijaishuolto paikassa, onko heillä mahdollisuus vaikuttaa ja miten he tulevat kuulluksi.

Kun kerroin haastattelevani nuoria tätä tutkimusta varten heidän omalla suostumuksellaan (sekä vanhempien luvalla) nuoret olivat ihmeissään siitä, että haastattelisin heitä. Kerroin tarkasti, miksi halusin kysyä juuri heidän mielipiteitään ja korostin, että heidän tulisi rohkeasti kertoa asioista juuri siten, miten he haluavat niistä kertoa. En vielä tuossa hetkessä saanut tarkkaa ajatusta siitä, millä mielin nuoret suhtautuisivat haastatteluun. En päässyt toteuttamaan haastatteluja siinä aikataulussa, kuin alun perin oli tarkoitus ja moni nuori tuli erikseen kysymään, enkö aiokaan toteuttaa heille haastatteluja. Huomasin, että he todella kokivat tärkeäksi saada kertoa mielipiteensä minulle tutkimusta varten.

Käydessäni vastauksia läpi huomasin useita yllättäviä asioita, joiden työntekijänä ja ammattilaisena kuvittelin olevan toisin. Oletamme helposti asioita ilman, että kysymme nuorilta itseltään. Kuten eräs nuori totesi, ei häneltä enää kysytä siten, kuten aiemmin. Totummeko tietynlaiseen kaavaan lastensuojelun arjessa, josta emme pääse irti tai osaa irrottautua? Miksi oikeiden kysymysten kysyminen ei aina toteudu? Elämmekö kuitenkin niin aikuisjohtoista arkea, että lapsen ääni käytännössä unohtuu?

Haastatteluja analysoidessani nousi vahva käsitys siitä, että nuoret kaipaavat enemmän valinnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, mutta he eivät tiedä, missä asioissa he voisivat tai haluaisivat enemmän vaikuttaa. Osa nuorista ei kokenut edes halua vaikuttaa, vaan olivat tyytyväisiä tilanteeseensa tällä hetkellä. Onko turvallinen, aikuisjohdoinen arki lapselle rauhoittavaa ja tarpeeksi riittävää vai passivoiko laitoshoido nuoria ja laantuuko sijoitettujen nuorten halu osallistua päätöksiin? Oppivatko sijoitetut lapset siihen, ettei heidän mielipiteillään ole kuitenkaan väliä. Vai opettavatko ammattilaiset lapsia tyytymään aikuisten tahtoon ja päätöksiin? Vaikka lapsilähtöisyys on noussut perhekeskeisyyden rinnalle tai jopa jo ohi, herää väistämättä kysymys, toteutuuko se silti käytännössä?

Iästään huolimatta lapsi pyrkii ymmärtämään omaa elämäntilannettaan ja epätietoisuus voi hämmentää ja ahdistaa. Tiedon antaminen voi näin ollen tukea lasta ja auttaa häntä jäsentämään omaa sisäistä kaaostaan. Toisaalta tiedon saaminen voi vähentää myös lapsen tuntemaa syyllisyyttä. (Sinko 2001, 144.) Haastattelussa lähellä täysi-ikäisyyttä ja siten myös lähellä itsenäistymistä olevan nuoret toivat esiin, kuinka he eivät saa mielestään tarpeeksi tietoa tulevaisuudestaan, ja itsenäistymiseen liittyvistä asioista., jälkihuollosta ja siitä, mitä se pitää sisällään. Jälkihuollon laatukriteereissä jälkihuoltovaihe alkaa hyvissä ajoin suunnitteluprosessista. Ensimmäisen vaiheen tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltainen käsitys uudesta elämänvaiheesta ja kirjata se suunnitelmaksi yhdessä nuoren ja hänen lähipiirinsä kanssa. Jälkihuoltosuunnitelman tarkoituksena on jäsentää nuoren elämänkulkua sijoituksen päättymisen jälkeen ja kertoa yksityiskohtaisesti, miten toimitaan juuri tämän nuoren kohdalla. Jälkihuoltosuunnitelmaan kirjataan ylös nuoren elämään liittyvät asiat, kuten jatko-opinnot, työ- ja toimeentulo, asuminen, sosiaalisen verkoston tila sekä tavoitteet ja keinot sekä työnjaosta sopiminen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 28–29.)

Nuori tarvitsee valtavasti tietoa etenkin uusien elämäntilanteiden lähestyessä. Vaikka

asioita käydään yhdessä läpi, voi olla, ettei nuori ole pystynyt omaksumaan saamaansa tietoa tai tieto on jäänyt hänelle epäselväksi.

Organisaatioille ja niiden työntekijöille lasten ja nuorten osallistuminen antaa mahdollisuuden herkiytyä lasten ja nuorten kuulemiselle ja sitä kautta antaa välineitä heidän ajatustensa ja kokemustensa ymmärtämiseen. Koska lasten mukanaolo niin yksilötasolla kuin suunnittelussa ja kehittämisessäkin tuottaa suoraa palautetta organisaation toiminnasta, se tarjoaa myös mahdollisuuden parantaa päätöksenteon laatua ja työskentelyn vaikuttavuutta. (Oranen 2007, 11.)

”Osallisuus on sitä, että asiat tapahtuvat osallisen tunnetasolla.” Lapselle tai nuorella syntyy tunnekokemus siitä, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja hän on itse voinut olla vaikuttamassa tapahtumien kulkuun. Osallisuuden kokemus voi siis syntyä, vaikka lapsi ei olisi lainkaan paikalla tekemässä päätöksiä. Näin sillä edellytyksellä, että hänelle on tullut tunne, että joku päätöksentekijöistä on kuullut häntä, ymmärtänyt lapsen näkemykset ja ottanut ne vakavasti. (Oranen 2007, 7 mukaan Flöjt 2000, 20.) Erityisesti lastensuojelussa tarvitaan monenlaisia tapoja kommunikoida nuoren kanssa, sillä lapset, jotka ovat joutuneet pitkään elämään haavoittuvissa olosuhteissa, saattavat olla ikävän ja surun salpaamia. Nuorella voi olla paljon kokemuksia ja tunteita, joita on vaikea saattaa sanoiksi saakka. Kätkössä olevien tunteiden ja kokemusten esiin houkuttelu, niiden kohtaaminen ja vaikeiden asioiden kanssa pärjääminen on aina vaativa tehtävä. (Känkänen 2012, 31.)

Lasten haastatteluista kävi ilmi vuorovaikutuksen merkitys liittyen lasten kokemuksiin osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista ja siitä, että tulee kuulluksi. Turvallisen ja pysyvän aikuisen merkityksestä on kirjoitettu paljon (kts. Esim. Stenius & Karsson 2005, Korppi & Latvala 2010) ja myös tässä haastattelussa se kävi lasten puheista ilmi. Moni lapsi koki voivansa kertoa asioistaan kenelle aikuiselle tahansa ja he pääosin uskoivat näiden aikuisten myös ajavan heidän asioitaan, olivat he läsnä tai ei. Tärkeimmäksi pointiksi tässä haastattelussa nostaisin lasten kokemuksen välittämisenä ja siitä, että kaikki lapset kertoivat tietävänsä, että aikuiset ovat todellisuudesta kiinnostuneita heidän ajatuksistaan ja mielipiteistään, välillä jopa ärsyttävyyteen asti. Sijoitettu lapsi on joutunut kohtaamaan pettymyksiä ja väistämättä myös tunteita hylätyksi tulemisesta, syyllisyydestä ja häpeästä. Lasten vastauksista tuli esiin vilpittön

tunne siitä, että heistä välitetään sijaishuoltopaikassa ja heidän mielipiteillään on merkitystä, vaikkakaan mielipide ei aina toteutu.

Lapsen osallisuus ei tämän tutkimuksen valossa näytä toteutuvan täysin kaikilla sijais-
huollon osa-alueilla, vaikka toisaalta useimmat vastaajat eivät kokeneet sitä ongel-
maksi elämässään. Kuitenkaan lapset eivät koe pystyvänsä vaikuttamaan tai osallistu-
maan tarpeeksi, eikä heillä ole tarpeeksi tietoa omaan elämäänsä liittyvistä asioista.
Toisaalta moni vastaaja ei kokenut tätä tietämättömyyttä huonona asiana, vaan ajatteli
sen kuuluvan asiaan. Heistä valtaosa kuitenkin uskoi saavansa tietoa halutessaan. Osa
lapsista vaikutti selkeästi kiinnostuneemmilta omasta osallisuudestaan kuin toiset ei-
vätkä kaikki olleet ajatelleet aiemmin omia osallistumismahdollisuuksiaan kovin sy-
vällisesti. Voidaanko puhua osallisuuden toteutumisesta, jos lapsi itse ei tiedä, että hän
voisi olla osallisena elämäänsä koskevissa asioissa?

Tutkimusta tehdessäni, olen pohtinut paljon sitä, vaikuttiko oma roolini vastaavana
ohjaajana Keravan Palmukodissa tutkimuksen tuloksiin. Uskalsivatko lapset kertoa
minulle ajatuksensa ja näkemyksensä rehellisesti ja avoimesti vai olisiko lasten vasta-
ukset olleet erilaisia, jos talon ulkopuolinen henkilö olisi toteuttanut haastattelun?
Huomasin, että vaikka muutamat nuoret usein antoivat minulle kriittistäkin palautetta
arjessa, eivät he tuoneet näitä asioita kuitenkaan esille varsinaisessa haastattelutilan-
teessa. Toisaalta eräs hyvin harvoin ajatuksiaan ääneen kertova nuori, pohti hyvin
syvällisesti ja avoimesti kysymyksiäni ja opin hänestä paljon uutta tuon haastattelun
aikana. Myös lasten innokkuus osallistua haastatteluun oli merkittävää, eikä kukaan
halunnut jättäytyä pois haastattelusta.

Tämän tutkimuksen merkittävyys on siinä, että se tuo esille sijoitettujen lasten ääntä ja
omia kokemuksia ja mielipiteitä. Tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että lapsilta voi ja
kannattaa kysyä heitä koskevista asioista. Tutkimuksen aikana jäin pohtimaan, kuinka
mielenkiintoista olisi ollut haastatella myös työntekijöitä lasten osallisuudesta ja ver-
rata saatuja tuloksia, mutta koska halusin tuoda lasten oman mielipiteen esille, jätin
aikuiset tietoisesti kuitenkin tästä tutkimuksesta ulkopuolelle.

Tutkimus oli kertaluontoinen ja se toteutettiin vain yhdessä lastensuojelulaitoksessa.
Olisi mielenkiintoista nähdä, olisivatko lasten vastaukset samansuuntaisia esimerkiksi
vuoden päästä, kun lastenkodin aikuiset ovat tämän tutkimuksen tulosten myötä saa-

neet enemmän tietoa lasten kokemuksista osallisuudesta. Koen myös, että tämä tutkimus voitaisiin toteuttaa muissakin yksiköissä. Lisäksi voisi olla antoisaa vertailla työntekijöiden ja lasten näkemyksiä lasten osallisuuden toteutumisesta.

8 KEHITTÄMISIDEAT

Osallistavan toimintakulttuurin rakentuminen riippuu ratkaisevasti siitä, miten tärkeänä ohjaavat aikuiset pitävät lasten ja nuorten kuuntelemista ja vaikuttamismahdollisuuksia. Käytännön toiminnassa kyse on siitä, ettei lapsille tarjota kaikkea valmiiksi pureskeltuna ja ylhäältä annettuna. Aikuisjohtoisesta toiminnasta siirrytään näin osallistavaan ja aktivoivaan toimintaan ottamalla lapset ikätasonsa mukaisesti mukaan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Aikuisen on omalla asenteellaan osoitettava, että hän arvostaa lasta ja hänen mielipiteitään. Lasta on oikeasti kuunneltava ja myös ideoita toteutettava, jotta lapsille tulee kuulluksi tulemisen tunne. Aikuisen on annettava tilaa lapsille, uskallettava ajatella erilaisia tapoja vaikuttaa ja sanoa mielipiteitään. On myös luotettava lasten kykyihin toimia ja osallistua. (Piiroinen 2007, 10.)

Työskentelyssä aikuisen kanssa nuori voi omin sanoin kuvata ja kertoa kokemaansa. Mitä enemmän aikuinen kuuntelee nuoren omia näkökulmia, sitä vähemmän hän tulkitsee ja tekee epävarmoja johtopäätöksiä. Usein nuoren omat ideat ovat parhaita, sillä nuori on itse myös motivoitunut toteuttamaan niitä. Yhdessä aikuisen kanssa voidaan pohtia selviytymiseen ja muutokseen pyrkivien ideoiden toteuttamiskelpoisuutta. (Barkman 2012, 34.)

Kohtaavaa lastensuojelua – hanke toteutettiin vuosina 2001-2005 käytännön asiakastyössä ammattikäytäntöä tutkivalla työotteella. Se sai alkunsa sosiaalityöntekijöiden omasta halusta kehittää lastensuojelutyötä vahvistamaan lapsen osallisuutta lastensuojelun asiakkaana sekä halusta saada lisää valmiuksia lasten kanssa työskentelyyn. Hankkeen aikana havaittiin ja koettiin tavoitteellisen työn lapsen kanssa edellyttävän kokonaisvaltaista työn tarkastelua. Priorisoinnin voidaan lähteä liikkeelle oman työn tarkastelusta ja sen ydintehtävän pohdinnasta. Vastaus siihen, mitä työstä voi jättää pois, jotta aikaa lapselle olisi enemmän, ei ole yksiselitteinen. Koska lastensuojelun arki on kiireistä ja ajankäyttöön liittyvät kysymykset realiteetteja, koettiin esimiehen tärkeänä roolina auttaa työntekijöitä työn priorisoinnissa. Myös johdon taholta tulevi-

en linjausten ja strategioiden tulisi tukea perustyön ajankäytön linjauksia. Esimiesten erityisen huomioimisen ja vielä tiiviimmän sitouttamisen työn kehittämiseen sekä lapsikeskeisyyteen, nähtiin tämän hankkeen myötä selkeiksi haasteeksi. (Ervast, Tulensalo 2006, 10, 126–149.)

Ervastin ja Tulensalon (2006, 144–146) mukaan Kohtaavaa lastensuojelutyötä kehittämistyön aikana kävi ilmi, että lapsikeskeisyydestä puhuminen ja siihen myönteisesti suhtautuminen oli huomattavasti helpompaa kuin konkreettisten työskentelytapojen muuttaminen. Työntekijän oman sitoutumisen nähtiin olevan tärkein edellytys lapsikeskeisen työtavan sisäistämisessä. Myös Hurtig (2006, 191–192) kirjoittaa lasten osallisuuden ja kohtaamisen olevan viime vuosien keskeisempiä kehittämisteemoja sosiaalityössä. Työkäytäntöjen vahvat trendit synnyttävät usein aaltomaisen liikkeen. Ensin syntyy suhteellisen jaettu käsitys asiailasta, jota halutaan muuttaa. Sen jälkeen seuraa tutkimus-, koulutus- ja kehittämistyö, joiden myös myönteisten tekemisten rinnalla voidaan kohdata myös metodisia ja ideologisia ylilyöntejä, joita puolestaan seuraa ammattilaisten väsymys ja vastareaktio. Onko lapsilähtöinen työote myös hetkellinen heilahdus ja ylilyönti, joka väistyy kohta uuden aallon tieltä?

Ylösen (2009) tutkimuksessa tuli ilmi, kuinka nuoret odottavat lastensuojelulta menetelmien toimivuutta, riittävää osallisuutta sekä kannattelevaa suhdetta työntekijään. Kun tutkimukseen osallistuneilta nuorilta kysyttiin heidän kokemuksistaan lastensuojelusta, vastasivat he puhumalla työmenetelmistä, osallisuuden toteutumisesta sekä suhteistaan työntekijöihin. Huolenpito, kontrolli sekä tasavertainen keskustelu esiintyivät nuorten kokemuspuheessa toimivina tapoina tehdä lastensuojelutyötä.

Ylösen mukaan työmenetelmän ollessa nuoren kokemuksen mukaan toimiva eli häntä auttava, nuori ja hänen tarpeensa ovat olleet työntekijälle näkyviä. Työmenetelmien näyttäytyminen melko yksipuolisina tuo toisaalta esiin sen, että meillä ei ole riittävästi käytössä erityisesti nuoruusiän huomioon ottavia menetelmiä. Toiminnallinen tuki jäi tutkimuksen nuorten kohdalla irralliseksi lastensuojelun prosessista. Tämä voi tarkoittaa sitä, että nuoret eivät osanneet odottaa ja siten yhdistää lastensuojeluun muuta kuin puheen avulla tukemisen. Se voi myös tarkoittaa sitä, että toiminnallista tukea ei ollut nivottu nuoren näkökulmasta riittävän selvästi osaksi lastensuojelun tavoitteita eli nuoren avun tarvetta. Tavoitteena on voinut olla voimien kerääminen ja rentoutuminen tai uusien harrastusten kokeileminen. (Ylönen 2009, 152.)

Barkman (2012, 34) kirjoittaa, kuinka nuoren hyvinvointiin voidaan vaikuttaa työskentelemällä tiiviisti nuoren kanssa. Aikuisen pitää olla tietoinen nuoren elämään vaikuttavista elämäntapahtumista, jotta hän voi auttaa nuorta selviytymään ja löytämään yksilölliset voimavaransa. Usein nuoren elämäkokemukset ovat haasteellisempia, kuin mitä hän ikäänsä ja kehitykseensä nähden on pystynyt vastaanottamaan. Nuoret tarvitsevatkin aikuisen voimavaroja ymmärtääkseen omia tunteita ja ajatuksiaan paremmin.

LÄHTEET

Alasuutari, Maarit 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005 (toim). Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Anis, Merja 2006. Maahanmuuttajalapsen ja –nuoren lastensuojelun asiakkaina. Teoksessa Forsberg, Hannele, Koskinen, Aino-Riikka & Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 69–96.

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. 60/1991. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi>. Ei päivistystietoa. Luettu 3.8.2011.

Arponen, Aino 2005. Arviointi ja valvonta sijaishuollossa. Teoksessa Lastensuojelun keskusliitto. Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista menetelmistä sijaishuollossa. Laituri-projekti. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 166–187.

Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suunta- viivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes. Raportteja 263. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Barkman, Johanna 2012. Lupa selvitytä. Teoksessa Teoksessa Pesäpuu ry & Lastensuojelun Keskusliitto. Uskomme sinuun –usko sinäkin. Opas lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille. Äänekoski: Keski-Suomen Painotuote Oy, 34–36.

Bäck-Kiiänmaa, Raili 2004. Esipuhe teoksessa Väliavaara, Christine, 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Pesäpuu. Raportit 1/2004. Jyväskylä: Kopijyvä.

Dolto, Françoise & Ruffo, Andree 2010. Lapsi, tuomari ja psykoanalyttikko. Tampere: Juvenes Print.

Eskonen, Inkeri, Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele, Koskinen, Aino-Riikka & Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 21–44.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa, Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 8. Yliopistopaino.

Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy.

- Gretschel, Anu 2002. Kunnallisen nuorten osallisuusympäristön perustaminen. Teoksessa A. Gretschel (toim.) Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 48–62 .
- Helavirta, Susanna 2005. Koti, koulu, kaverit ja koirat. Lasten kokemuksia hyvinvoinnista. Teoksessa Airtto, Mikko, Helavirta, Susanna, Kurkinen, Jorma, Lopenen, Katriina & Uusimäki, Mervi 2005. Moniammatillinen yhteistyö lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 17. Oulu: Pohjois-Suomen osaamiskeskus, 82–167. www -dokumentti.
- http://www.sosiaalikollega.fi/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_17.pdf Luettu 11.8.2011.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holma, Tupu 2009. LapsiARVIkriteerit -perusvaatimukset lastensuojelupalveluiden laadulle. Opas laadun arviointiin ja kehittämiseen. Kuntaliitto. Verkkojulkaisu. shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/p090204105230P... Ei päivitystietoa. Luettu 14.11.2011.
- Hurtig, Johanna 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele, Koskinen, Aino-Riikka & Töttönen, Maritta 2006. Lapset ja sosiaalityö. KOhtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS bookwell Oy, 167–194.
- Hyytinen, Riitta 2007. Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki: Pekan Offset Oy.
- Hällman, Heidi, Nousiainen, Kirsi & Saurama, Erja 2006. Esipuhe teoksessa Sosiaalityö lapsen kanssa, kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris –Instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino.
- Jones, Alison 2004. Involving children and young people as researchers. Teoksessa Fraser, Sandy, Lewis, Vicky, Ding, Sharon, Kelle, Mary & Robinson, Chris (toim.) Doing research with children and young people. Lontoo: SAGE. 113–130.
- Kalland, Mirjam 2004. Vauvan ja lasten kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne 2004 (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi. 119–140.
- Karlsson, Liisa 2005. Tie osallisuuteen. Osallisuus yhdessä lasten kanssa. Teoksessa Karlsson, Liisa, MLL:n osallistamisverkostolaiset & Stenius, Tuula. 2005. Yhdessä lasten kanssa. Seikkailu osallisuuteen. Mannerheimin lastensuojeluliitto, 8–11. PDF-dokumentti.
- http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenka_nssa.pdf Luettu 20.10.2011.
- Kivistö, Jaana 2006. ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Ammatilli-

- nen liseniaattitutkielma. PDF-dokumentti. <http://www.nuortenkeskus.fi/binary/file/-/fid/378> Luettu 1.9.2011.
- Kolari, Marketta 2006. Perheen tukemisen ja lapsen aidon kohtaamisen toteutuminen lastensuojelun sosiaalityössä. Pro gradu -tutkimus. Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Ei julkaistu.
- Kuula, Arja 2007. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Känkänen, Päivi 2012. Tuuletetaan tarinaa. Teoksessa Pesäpuu ry & Lastensuojelun Keskusliitto. Uskomme sinuun –usko sinäkin. Opas lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille. Äänekoski: Keski-Suomen Painotuote Oy, 31–33.
- Laakkonen, Minna 2007. Nuori tarvitsee hoivaa. Teoksessa Määttä, Kaarina (toim.) 2007. Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy, 145–159.
- Laaksonen, Sari. 2004 Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu. Teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula. & Hujala, Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 256–264.
- Laine, Timo 2001. Miten kokemuksia voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001 (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II –näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Lansdown, Gerison 2010. The realisation of children's participation rights. Critical reflections. Teoksessa Barry Percy-Smith & Nigel Thomas. A handbook of children and young people's participation. Perspectives from theory and practice. New York: Routledge, 11–23. PDF-dokumentti.
- <http://www.fairplayforchildren.org/pdf/1289572182.pdf> Luettu 18.10.2011.
- Lansdown, G. 2001. Promoting children's participation in democratic decision-making. New York: Unicef. PDF-dokumentti. <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf> Luettu 14.12.2011.
- Lastensuojelu 2006 Barnskyddet 2006 Child welfare 2006. Tilastotiedote 13/2007, 27.8.2007. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2007. Stakes. (Nykyinen THL.)
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. www-dokumentti. <http://finlex.fi>. Ei päivitystietoa. Luettu 3.8.2011.
- Lastensuojelun keskusliitto 2004. Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. LAITURI –projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti. www-dokumentti. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>. Päivitetty 13.9.2011. Luettu 19.9.2011.

Latvala, Johanna & Korppi, Marika 2010. Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto. PDF -dokumentti.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25307/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201009302820.pdf?sequence=1>. Luettu 16.10.2011.

Metsämuuronen, Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Niemelä, Hilikka 2005. Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa Lastensuojelun keskusliitto. Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista menetelmistä sijaishuollossa. Laituri-projekti. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 57–79.

Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki: Multiprint. PDF-dokumentti. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/5a3129ac-bd59-46c7-b95f-379d04d1457c/Osallisuusraportti%20Oranen.pdf>. Luettu 19.9.2011.

Paavola, A. 2004. Laituri-projekti. Sijaishuollon laadun ulkoisen arvioinnin kokeilu ja kehittämishanke 2001-2004. PDF -dokumentti.

http://www.lskl.fi/tiedostot/folder_3/J9QkQCV0.pdf. Luettu 29.11.2011.

Pekkarinen, Elina 2004. Tyttöryhmän dialoginen prosessi -fenomenologinen lähestymistapa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti.

http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/tapahtumatiedostot/gradu_pekkarinen.pdf. Luettu 1.9.2011.

Piironen, Tiina 2007. Ohjaajan opas. Lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Kuunnelkaa meitä -lasten osallisuus hanke 2006–2007. Helsinki. PDF -dokumentti.

http://www.munvuoro.fi/cms/wpcotent/uploads/Tiina_Piironen_Ohjaajan_opas_lasten_osallistavien_ryhmien_ohjaamiseen1.pdf. Luettu 19.10.2011.

Pramlig-Samuelsson, Ingrid 2004. How do children tell us about their childhoods? Göteborg University. Verkkolehti 6/1. <http://ecrp.uiuc.edu/v6n1/pramling.html>. Päivitetty 1.6.2007. Luettu 11.8.2011.

Pelastakaa lapset ry 2011. Lasten osallisuus ja media. www-dokumentti. <http://www.pelastakaa lapset.fi/toiminta/mediakasvatus/lasten-osallisuus-ja-media/>. Ei päivytystietoa. Luettu 19.9.2011.

Pösö, Tarja 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rautio, Paula 2004. "Kylä se varmaan silleen välittää.." Kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemisessa. Lapin Yliopisto. Sosiaalityön ammattillinen lisensiaattitutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Julkaisusarja nro 2. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.

Reinikainen, Eija 2007. Leimatut lapset. Kun koulu ei ymmärrä. Helsinki: Otava.

Reinikainen, Sarianna 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.

Reinikainen, Sarianna (toim.) 2007. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakes. Rapotteja 2007/7. Helsinki: Valopaino Oy.

Ritala-Koskinen, Aino 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Helsinki: Väestöliitto.

Rousu, Sirkka & Holma, Tupu 2004. Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Suomen kuntaliitto, Helsinki.

Saastamoinen, Kati 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Prima Oy.

Salminen, Matti 2005. Johtaminen, henkilöstön hyvinvointi ja sijaishuollon laatu. Teoksessa Lastensuojelun keskusliitto 2005 (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä. Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Laituri –projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 108–124.

Sinko, Päivi 2004. Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Yliopistopaino.

Stenius, Tuula & Karlsson, Liisa. 2005. Yhdessä lasten kanssa – Seikkailu osallisuuden. PDF-dokumentti.

http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenka_nssa.pdf. Luettu 16.10.2011

Stenvall, Elina & Seppälä, Ullamaija 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. SOCCA & Heikki Waris –instituutti. Työpapereita 2008:1. PDF-dokumentti.

http://socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodeissa.pdf. Luettu 14.12.2011.

Taskinen, Sirpa. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007) soveltamisopas. Helsinki: Stakes. (Nykyinen THL)

Taskinen, Sirpa & Törrönen, Maritta. 2004. Taskinen, Sirpa & Törrönen, Maritta. 2004. Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa: Roos, J P. 2004. Huostaanotto-kirja. Turku: Design Nurmisaari, 12–20.

Thomas, Nigel 2002. Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: Policy Press.

Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2011. Lastensuojelu. www-dokumentti.

<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm> Päivitetty 22.11.2011. Luettu 1.12.2011.

Tervo, Jaana 2012. Tuki vai tuomio –laki lasten edun turvaajana. Teoksessa Pesäpuu ry & Lastensuojelun Keskusliitto. Uskomme sinuun –usko sinäkin. Opas lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille. Äänekoski: Keski-Suomen Painotuote Oy, 14–16.

Tilastokeskus 2012. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus. www -dokumentti.

<http://www.stat.fi/tup/verkkokoulu/data/tt/01/04/index.html>

Päivitetty 24.1.2012. Luettu 4.2.2012.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Ukkola, Elina. 2007. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelun huoltosuunnitelmatyössä. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.PDF-dokumentti.

http://www.pslastensuojelu.fi/opinnaytetyot/elina_ukkola.pdf. Luettu 7.9.2011.

Vario, Pipsa 2012. Unelmat. Teoksessa Pesäpuu ry & Lastensuojelun Keskusliitto. Uskomme sinuun –usko sinäkin. Opas lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille. Äänekoski: Keski-Suomen Painotuote Oy, 40–41.

Vihersola, Katri 2010. Laadun elementit lastensuojelun sijaishuollossa ja Vanhakallion perhekodissa. Helsingin Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.Opinnäytetyö.PDF-dokumentti.

https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/15260/Vihersola_Katri.pdf?sequence=1. Luettu 14.11.2011.

Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Väliavaara, Christine. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Pesäpuu Raportit 1/2004. Jyväskylä: Kopijyvä.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.

http://www.lskl.fi/files/206/LOS_sopimus.pdf. Luettu 14.12.2011.

Ylönen, Oona. 2009. Kaksinkertaisesti näkymättömät? –Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Lisensiaatintutkimus. PDF-dokumentti. <http://www.nuortenkeskus.fi/binary/file/-/fid/374> Luettu 7.9.

LIITE 1.

Haastattelulupa vanhemmilta

HEI,

Teen opinnäytetyötä Mikkelin ammattikorkeakoulussa (YAMK) liittyen lapsen osallisuuteen. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, miten Keravan Palmukotiin sijoitettu lapsi itse kokee osallisuutensa ja vaikutusmahdollisuutensa lastenkodin arjessa. Toivomme saavamme tutkimuksesta tietoa toimintamme kehittämiseen.

Tutkimusaineisto kerätään teemahaastattelulla. Tutkimus on sosiaali- ja terveysalan kehittämiseen ja johtamiseen liittyvä työ. Toivon, että sijoitettu lapsenne voisi osallistua haastatteluun.

Tutkimus toteutetaan nimettömänä ja kaikki tiedot käsitellään täysin luottamuksellisesti eikä valmiista opinnäytetyöstä voi tunnistaa yksittäisiä lapsia. Luonnollisesti haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista, eli lapsella on myös oikeus kieltäytyä osallistumasta.

Ystävällisin terveisin,

Petra Huuhilo

---- Lapseni voi osallistua haastatteluun

---- Lapseni ei voi osallistua haastatteluun

---

vanhemman allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Valinnanmahdollisuutesi

Onko sinulla mielestäsi mahdollisuus valita Palmukodissa osallisuutesi esimerkiksi huoltosuunnitelmanneuvotteluun tai muihin palavereihin tai tapahtumiin?

Onko sinulla mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta?

Otetaanko mielipiteesi mielestäsi huomioon, jos et ole paikalla?

Mahdollisuutesi tiedonsaantiin

Onko sinulla mielestäsi mahdollisuus saada Palmukodin aikuisilta tietoa

Esim. - Omista asioistasi

- Omista oikeuksistasi

- Tilanteestasi

- Siitä mitä tapahtuu

- Siitä, mitä sinulta odotetaan

Ymmärrätkö aina asiat, mitä Palmukodin aikuiset sinulle kertovat?

Haluaisitko enemmän tietoa omista asioistasi? Mistä asioista?

Mahdollisuutesi vaikuttaa päätöksentekoprosessiin

Pystytkö vaikuttamaan asioihin, mitä asioita palavereissasi käsitellään ja päätetään tai ketä siihen osallistuu?

Tuntuuko sinusta, että sinut huomioidaan palavereissasi? Millä tavoin se mielestäsi näkyy?

Onko sinulla ollut mahdollisuus vaikuttaa hoitosi sisältöön? Millä tavoin?

Mahdollisuutesi omien ajatustesi ja tunteidesi ilmaisemiseen

Puhutko omista asioistasi Palmukodin aikuisille? Entä Palmukodin toisille nuorille?

Huomioivatko Palmukodin aikuiset ajatuksiasi ja tunteitasi?

Entä Palmukodin muut nuoret?

Huomioitiinko sinut millä tavoin, kun muutit Palmukotiin?

Kysytäänkö Palmukodissa mielipiteitäsi? Missä asioissa?

Pystytkö mielestäsi vaikuttamaan asioihin Palmukodissa? Miten se näkyy?

Haluaisitko vaikuttaa enemmän? Mihin asioihin?

Rohkaistaanko sinua Palmukodissa kertomaan mielipiteesi ja ilmaisemaan tunteitasi?

Tuntuuko sinusta, että mielipiteelläsi on merkitystä?

Mahdollisuutesi itsenäisiin päätöksiin

Saatko tehdä Palmukodissa itsenäisesti omaan elämäsi liittyviä päätöksiä? Missä asioissa?

Tekeekö Palmukodin aikuinen päätöksiä sinun asioissasi? Missä asioissa?

Saatko vaikuttaa noihin päätöksiin?

Haluaisitko päättää omista asioistasi enemmän? Mistä asioista?

Mitä osallisuus mielestäsi tarkoittaa käytännössä?

Missä asioissa nuorten osallisuutta voisi lisätä Palmukodissa?

LIITE 2(3).
Monisivuinen liite

LIITE 2(4).

Monisivuinen liite